

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

**До захисту допустити:
Зав.кафедри**

«__»_____20__р.

Кваліфікаційна робота
за освітнім ступенем «Магістр» на тему:
**«КОНЦЕПТ «ЖІНКА» У НОВОГРЕЦЬКИХ ТА
УКРАЇНСЬКИХ МОВНИХ КАРТИНАХ СВІТУ»**

Студентки факультету грецької
філології та перекладу
спеціальності «Філологія»
освітньо-професійної програми
«Філологія. Мова та література
(новогрецька)»
освітнього ступеня «Магістр»
Челпанової Олени Костянтинівни
Науковий керівник:
Жарікова Юлія Валентинівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри грецької філології
та перекладу
Рецензент:
Артьомова Євгенія Олександрівна,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної мови за
професійним спрямуванням
Національного педагогічного
університету імені
М.П. Драгоманова

Кваліфікаційна робота захищена
з оцінкою _____
Секретар ЕК _____
«__»_____20__р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕОРЕОТИПІВ У ЛІНГВОГЕНДЕРОЛОГІЇ	
1.1. Лінгвогендерологія як наука.....	7
1.2. Гендерні стереотипи та їхнє втілення на конітивному та мовному рівнях.....	22
1.3. Класифікації метафори, її зв'язок із символом	
1.3.1. Семантика і структура метафори.....	31
1.3.2. Метафора – символ.....	39
Висновки до 1 розділу.....	43
РОЗДІЛ 2. ТИПІЗОВАНІ ОБРАЗНІ ПАРАДИГМИ ЯК ЗАСОБИ СЛОВЕСНОГО ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ ЖІНКА У НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	
2.1. Концепт <i>жінка</i> як лінгвокультурологічне явище.....	45
2.2. Лексико-семантичні поля, що характеризують жінку у новогрецькій та українській мовах.....	51
2.3. Концептуалізація гендерних стереотипів у системі метафоричних номінацій на позначення жінки у новогрецькій та українській мовах.....	61
2.4. Кореляційний підхід у порівняльному дослідженні концепту <i>жінка</i> у новогрецькій та українській мовах.....	73
Висновки до 2 розділу.....	78
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	83
ДОДАТОК А.....	87
ДОДАТОК Б.....	93

ВСТУП

В останні десятиліття в лінгвістиці найбільш активно розвиваються ті напрями, які знаходяться на перетині двох або кількох дисциплін (соціолінгвістика, прагмалінгвістика, етнографія спілкування і т.д.). До цих напрямків належать і лінгвокультурологічні дослідження. Це пов'язано з підвищеною увагою у лінгвістичній науці до відносин людини, суспільства та культури, які опосередковуються системою мови та мовною поведінкою людини. Так, мова розглядається як інструмент, що відтворює лінгвокультурологічні стереотипи у соціальній практиці, і як фон, що фіксує ідеали і цінності.

Пізнання світу залежить від мови, оскільки вона не безпосередньо відображає світ, а інтерпретує його. Отже, в кожній мові закладене своє світобачення, і вона стає посередником між людиною та зовнішнім світом. Мови по-різному членують світ: те, що в одній мові охоплено одним словом, в іншій розподіляється між двома словами, а ще в іншій не має словесного вираження й передається описово словосполученням або реченням.

Формування антропоцентричної парадигми зумовило поворот лінгвістичної проблематики до людини, її місця в культурі. У межах даної парадигми з'явилися нові напрями, орієнтовані на культурний чинник у мові і на мовний чинник у людині. Одним з таких напрямів виступає лінгвокультурологія, основним завданням якої є розкриття ментальності народу і його культури через мову.

У центрі уваги лінгвокультурології є людина, що розглядається як носій мови і культури, його фонові знання, національно-специфічні, поведінкові норми, що роблять його представником даної культури.

Проблеми, стосуються функціонування і вивчення мови в багатомовному суспільстві, розглядаються на тлі загальної картини мовної ситуації. Компонентами якої є статус мови, мовна політика, мовні компетенції, ціннісні орієнтації носіїв мови, складові мовної портрет соціуму.

З'являються роботи, в яких визначаються обумовленість мови в самому значенні лексичних одиниць, виділити так званий «культурний» компонент значення слів і фразеологізмів, розкрити лінгвістичну природу «фонових» знань, показати особливості та своєрідність їх функціонування.

Актуальність теми даної роботи визначається рядом аспектів. На новому етапі свого розвитку лінгвокультурологія новогрецької мови є досить цікавим матеріалом для дослідження, відкриваються нові галузі та напрями. Останнім часом новогрецька мова ще більше поширюється по світу, зростає інтерес до її вивчення та аналізу з наукової точки зору. Порівняння базових концептів новогрецької та української мов є ще й сьогодні недослідженим феноменом у лінгвістичній науці.

Цікавим і перспективним видається дослідження механізмів творення гендерно маркованого метафоричного значення концепту жінка, його змістового навантаження, уподібнення та порівняння в цьому процесі, семантичного співвідношення прямого й переносного значень, джерел оцінного змісту в метафорі, роль образно-мотиваційних компонентів у метафоричному найменуванні осіб жіночої статі, а також архетипичності, міфологічності метафоричних фемінітивів. Неабиякий інтерес становить вивчення механізму появи в метафоричному фемінітиві гендерно специфічних соціосем на певному суспільному та соціокультурному тлі.

Сьогодні з особливою гостротою висвітлюється значущість лінгвокультурного аналізу, що забезпечує великий вплив на духовно-моральне становлення особистості, формування лінгвокультурної самоідентифікації як необхідної складової її світоглядного потенціалу та умови інтеграції в світову культуру.

Мета роботи полягає у порівнянні концепту жінка у новогрецькій та українській мовах у лінгвокультурологічному аспекті.

Для досягнення поставленої мети визначені наступні **завдання**:

- розглянути концепт жінка у гендерній лінгвістиці;
- дослідити концепт жінка у фразеології та лексикології новогрецької та української мов;
- розглянути концепт жінка у фразеології та лексикології української мови;
- проаналізувати концепт жінка у новогрецькій та українській мовах з точки зору лінгвокультурології;
- навести порівняльну характеристику концепту жінка у новогрецькій та українській мовах.

Об'єктом дослідження є концепт *жінка* у новогрецькій та українській мовах.

Предметом дослідження є лексичні та фразеологічні одиниці новогрецької та української мов на позначення образу жінки.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що в ньому була зроблена порівняльна характеристика концепту жінка у новогрецькій та українській мовах з точки зору гендерної лінгвістики та лінгвокультурології. На сьогодні немає спеціального дослідження, присвяченого з'ясуванню того, яким постає образ жінки у вищезазначених мовах у зіставному аспекті.

Матеріалом дослідження слугували наступні джерела: «Λεξικό της Αρχαίας» (Μακρόδημος Ν.), «Σύντομο έλληνο-ρωσικό λεξικό» (Πατρούνοβα Ο.), «Έλληνορωσικό λεξικό» (Χόρικωφ Ι.), «Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας» (Μπαμπινιώτης Γ.), «Ρώσοελληνικό λεξικό» (Ιωαννίδου Α.), «Λέξεις και φράσεις παροιμώδεις» (Νατσούλης Τ.), «Γιατί το λέμε έτσι;» (Τσορώνη-Γεωργιάδη Γ.) та ін. Також деякі лексичні одиниці на позначення жінки було знайдено на різних грекомовних форумах.

Під час виконання роботи використовувалися такі **методи**:

- описовий метод застосовувався під час обробки теоретичних матеріалів на дану тему;
- зіставний метод використовувався при аналізі лексичних та фразеологічних одиниць новогрецької та української мов.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження, викладені в роботі, оприлюднені на наукових конференціях «Актуальні питання грецької філології та перекладу» (Маріуполь, 2020), «Актуальні питання лінгвістики, світової літератури та художнього перекладу» (Львів, 2019).

Мета та завдання роботи зумовили наступну її **структуру**: «ВСТУП», два «РОЗДІЛИ», в першому з яких висвітлюються загальні теоретичні питання стосовно даної проблеми у галузі лінгвогендерології, також розглянуто гендерні стереотипи та їхнє втілення на конітивному та мовному рівнях, проаналізовано класифікації метафор, в другому – практичні аспекти дослідження, аналіз та порівняння концепту жінка у новогрецькій та українській мовах на основі лінгвокультурології у макро та мікро концептах. Загальні висновки розташовуються після двох основних розділів у частині «ВИСНОВКИ». У роботі є два додатки «ДОДАТОК А» й «ДОДАТОК Б», у яких представлені словник та діаграми. Також до структури роботи входить «СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ».

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ СТЕОРЕОТИПІВ У ЛІНГВОГЕНДЕРОЛОГІЇ

1.1 Лінгвогендерологія як наука

Гендерна лінгвістика (лінгвістична гендерологія) – науковий напрямок міждисциплінарних гендерних досліджень, за допомогою лінгвістичного понятійного апарату вивчає гендер. Становлення та інтенсивний розвиток гендерної лінгвістики припадає на останні десятиліття ХХ століття, що пов'язано з розвитком постмодерністської філософії і зміною наукової парадигми в гуманітарних науках [18, с. 15-34].

У самому загальному плані гендерна лінгвістика вивчає відображення гендеру в мові: номінативну систему, лексикон, синтаксис, категорію роду і ряд подібних об'єктів. Мета такого підходу полягає в описі та поясненні того, як маніфестується у мові наявність людей різної статі, які оцінки приписуються чоловікам і жінкам і в яких семантичних галузях вони найбільш поширені, які лінгвістичні механізми лежать в основі цього процесу [5, с. 32-34].

Мовленнєва і, в цілому, комунікативна поведінка чоловіків і жінок досліджується за допомогою яких засобів і в яких контекстах конструюється гендер та як впливають на цей процес соціальні чинники та комунікативне середовище.

З середини дев'яностих років ХХ століття в гуманітарній науці починається бурхливий розвиток гендерної лінгвістики, пов'язаний з освоєнням нових теоретичних аспектів [13, с. 58-60].

Лінгвістична гендерологія співвідносить мову з особою по визначенню соціальної статі. На думку Л. Ставицької, «сучасна

лінгвістика переживає своєрідний гендерний бум, тому можна говорити про накопичення ідей, напрямків у пошуках та експериментах, тому що гендер як ніяке інше соціолінгвістичне поняття, корінням йде в умови життя, реалії, норми і традиції певної культури». Гендерні значення мовної картини світу – це прояви пізнання світу крізь призму чоловічого і жіночого бачення, які визначають особливості номінативної дії чоловіків і жінок, а також вплив статі на мовну практику і мовну поведінку.

Гендер справедливо вважається міждисциплінарним поняттям. Цей термін виник у Великобританії, і в перекладі з англійської мови gender дослівно означає граматичний рід – чоловічий, жіночий, середній. З часом це поняття почало означати характеристики статі з притаманними їй характерними особливостями способу життя, поведінки, прагнень і т.ін.

Гендер створюється суспільством як соціальна модель жінок і чоловіків, що визначає їх становище і роль у суспільстві та його інститутах (сім'ї, політичній структурі, економіці, культурі та освіті, та ін.) Гендерна система як така відображає асиметричні культурні оцінки і очікування, адресовані людям в залежності від їхньої статі. Не має значення, які соціальні ролі є у чоловіків і жінок: вони можуть бути різними в різних суспільствах. У всі часи і у всіх суспільствах існувала гендерна асиметрія. При гендерній асиметрії те, що пропонується чоловікові, оцінюється як первинне, і відповідно, приписуване жінці, оцінюється як вторинне. Соціальні норми змінюються з часом, проте гендерна асиметрія залишається. Таким чином, можна сказати, що гендерна система – це соціально сконструйована система нерівності за статтю [10, с. 19-21].

Будь-яка соціальна характеристика індивіда виявляється у використаній ним мові. Мовні особливості служать одним з найважливіших ознак, за якими визначається статус людини. Жінці і чоловіку притаманні різні моделі мовної поведінки. Відмінності у використанні мови в більшості випадків обумовлені соціальним поділом

людей на статі. Становище чоловіків і жінок і в правовому, і в побутовому відношенні різне, і розбіжність у мові – природний наслідок цієї соціальної нерівності. У деяких суспільствах відмінності в мові чоловіків і жінок настільки серйозні, що говорять про дві «мови» – чоловічу і жіночу [20, с. 100-105].

Гендер кваліфікують як багатоаспектну категорію як в рамках суспільства, так і в рамках особистості.

Н. Пушкарьова визначає, що гендер – системна характеристика соціального стану, від якого не можна відмовитися або позбутися.

Відомо, що гендер – соціокультурна категорія, яка відображає сукупність соціальних і культурних норм, очікувань і уявлень, які асоціюються з особами чоловічої або жіночої статі в певному суспільстві.

Гендер одночасно показує сукупність послідовних дій і результат утворення індивіда в галузях суспільства і культури.

Отже, поняття гендер можна трактувати як соціокультурну категорію, яка відображає сукупність соціальних і культурних норм, уявлень та очікувань, які асоціюються з особами чоловічої або жіночої статі в певному суспільстві [24, с. 21].

Для гендерного дослідження в мовознавстві відмінність понять біологічної статі і гендеру є принципово важливим. Можна розділити індивідів на чоловіків і жінок: біологічна стать констатує статеву приналежність індивіда на основі фізіології. Гендер, у свою чергу, ідентифікує індивіда як представника своєї статі, тобто його соціальну повноцінність. Розрізнення біологічної статі та гендеру дає можливість аналізу репрезентації статі в мові як культурного і соціального механізму, а не біологічної даності.

Можна виділити три основні концепції прочитання взаємозв'язків гендеру, статі і мови: концепція жіночої дефіцитності, чоловічої переваги та різниці гендерних культур. Всі перераховані вище концепції під різним

кутом розглядають дві основні групи проблем: мова і відображення в ній статі: номінативну систему, синтаксис і т.д.; мовна поведінка чоловіків і жінок: виділення типових стратегій і тактик, гендерно специфічний вибір мовних засобів та ін. [10, с. 153-212].

На початковому етапі наукового освоєння гендерної проблематики в мовознавстві в центрі уваги дослідників перебували загальнометодологічні питання: онтологічний статус гендеру, його думка щодо конструювання соціокультурних цінностей. Ці дослідження не були системними і не претендували на статус наукового напрямку, але вітчизняні вчені внесли свій внесок у розробку проблематики, що пізніше отримала назву гендерних досліджень.

Були сформульовані загальні принципи гендерних досліджень, найважливіший з яких – визнання статі соціально та культурно конструйованим феноменом – інституційним і ритуалізованим, – що веде і до визнання його конвенціональності, неоднаково проявляється в різних культурних і мовних спільнотах на різних етапах їх розвитку. Визнання гендеру феноменом культури, конвенційною сутністю має як наслідок приписування маскулінності і фемінінності статусу концептів і робить правомірним вивчення їх маніфестації в мові та особливостей проявів у комунікації [22, с. 9-18].

Розглядаючи сучасний стан гендерних досліджень в мовознавстві на Заході, звичайно виокремлюють, на думку М.М. Дмитрієвої, три підходи:

Перший підхід зводиться до трактовки виключно соціальної природи мови жінок і чоловіків і спрямований на виявлення тих мовних відмінностей, які можна пояснити особливостями перерозподілу соціальної влади у суспільстві. При цьому «чоловіча» чи «жіноча» мови визначаються як певна функціональна похідна від основної мови.

Другий – соціопсихолінгвістичний підхід – науково редукує «жіночу» та «чоловічу» мови до особливостей мовленнєвої поведінки

статей. Статистичні показники чи визначення середніх параметрів поведінки статей складають каркас для побудови психолінгвістичних теорій типів мовленнєвої поведінки різних статей.

Представники третього напрямку в цілому роблять наголос на когнітивному аспекті розбіжностей у мовній поведінці статей. Для них є більш значущим не тільки визначення частотності відмінностей та оперування її показниками, але й створення цілісних лінгвістичних моделей мовних категорій.

У сучасній вітчизняній лінгвістиці, за словами А.В. Кириліної, існує розгалужена система напрямів гендерних досліджень: власне гендерні дослідження, соціолінгвістика, феміністична лінгвістика, вивчення маскулінності, психолінгвістичні та крос-культурні дослідження.

Протягом життя у свідомості людини народжується велика кількість стереотипів. Поняття наукового терміна «стереотип» – це впорядковані картини світу в свідомості людини. Так, до гендерних стереотипів відносять фемінність і маскулінність. Маскулінність представляє активно-творчі характеристики, а також агресивність, логічність мислення та прагнення до лідерства. Маскулінність – система чоловічих характеристик, яскраво виражені чоловіча поведінка, прагнення до самореалізації. Маскулінність – комплекс рис та особливостей поведінки, внутрішніх сил і ресурсів. Фемінність розглядає абсолютно інше, а саме пасивно-репродуктивний початок, турботу, залежність і емоційність. Фемінність чітко окреслена жіночими правилами поведінки. На думку О. Сизової, маскулінність і фемінність є основою лінгвокультурних гендерних стереотипів [17, с. 536].

Однією із структур репрезентації знань є концепти. Концепт як лінгвокогнітивне явище, згідно з визначенням О. Кубрякової, – це одиниця ментальних або психічних ресурсів нашої свідомості. Концепт – це і

слово, і його значення одночасно. Зміст концепту можна розкрити від етимології до сучасних асоціацій і оцінок.

Гендерний концепт розглядають як семантичне утворення, яке в результаті суміщення словникового значення та етнокультурного світобачення дає уявлення про типово чоловічі та жіночі образи.

Концепт «жінка» розуміємо як культурний концепт, тобто багатовимірну соціопсихологічну освіту в колективній свідомості, виражену у мовній формі.

Особливості мовлення чоловіків та жінок у новогрецькій та українській мовах

Диференціація мови за статтю стала відома з XVII століття, коли були відкриті нові племена, в яких спостерігалися досить значні відмінності в мові залежно від статі того, хто говорить. В основному, це стосувалося жінок, тому що їх мовна поведінка регламентувалася більш, ніж чоловіча, тому спочатку в науковому описі обговорювалися так звані «жіночі мови». Найчастіше відмінності виявляються в лексиці, але можуть поширюватися і на інші явища.

У кінці 60-х років XX століття спочатку в історії і соціології, а потім і в інших науках вводиться термін «гендер», широко використовуваний для опису стереотипів «фемінінності» і «маскулінності», які існують в різних культурах. Основною метою введення поняття «гендер» є розмежування понять біологічної статі і статі соціальної. Слід зазначити, що остання визначає стратегії поведінки індивіда відповідно до його біологічної статі. Зміна основ суспільного життя, в якому зростає роль жінки, традиційного національного менталітету, зумовлює бурхливий розвиток гендерних досліджень в різних напрямках гуманітарних наук, у тому числі і в мовознавстві, тому питання диференціації мовлення на чоловіче і жіноче сьогодні є дуже актуальним. Основним завданням нашого дослідження є

з'ясування особливостей розрізнення понять стать і гендер; визначення основних причин диференціації мовлення на чоловіче і жіноче; розкриття основних відмінностей у мовленні чоловіків і жінок на всіх мовних рівнях.

Сучасна соціально-психологічна наука розрізняє поняття стать і гендер (gender). Традиційно перше з них використовувалося для позначення тих анатомо-фізіологічних особливостей людей, на основі яких люди визначаються як чоловіки або жінки. Стать (тобто біологічні особливості) людини вважалася фундаментом і першопричиною психологічних і соціальних відмінностей між жінками і чоловіками. У міру розвитку наукових досліджень стало зрозуміло, що з біологічної точки зору між чоловіками і жінками значно більше схожості, ніж відмінностей [1, с. 43]. Багато дослідників вважають, що єдина чітка і значима біологічна відмінність між жінками і чоловіками полягає в їх ролі у відтворенні потомства.

Сьогодні очевидно, що такі «типові» відмінності статі, як, наприклад, високий зріст, більша вага, мускульна маса і фізична сила чоловіків, непостійні і значно менше пов'язані зі статтю, ніж було прийнято думати. Наприклад, жінки з Північно-Західної Європи в цілому вищі на зріст, ніж чоловіки з Південно-Східної Азії. На зріст і вагу тіла, а також на фізичну силу істотно впливають харчування і спосіб життя, які, у свою чергу, знаходяться під впливом суспільних поглядів на те, кому, – чоловікам або жінкам – необхідно давати більше їжі, кому потрібніша калорійна їжа, які спортивні заняття прийнятні для тих або інших.

Окрім біологічних відмінностей, між людьми існують розділення їх соціальних ролей, форм діяльності, відмінності в поведінці та емоційних характеристиках. Антропологи, етнографи та історики давно встановили відносність уявлень про «типово чоловіче» або «типово жіноче»: те, що в одному суспільстві вважається чоловічим заняттям (поведінкою, рисою вдачі), в іншому може визначатися як жіноче. Різноманітність соціальних

характеристик жінок і чоловіків у світі – принципова тотожність біологічних характеристик людей. Це дозволяє зробити висновок про те, що біологічна стать не може бути поясненням відмінностей їх соціальних ролей, які існують у різних суспільствах. Таким чином, виникло поняття гендер, що означає сукупність соціальних і культурних норм, які люди у суспільстві виконують залежно від їх біологічної статі [12, с. 142]. Не біологічна стать, а соціокультурні норми визначають психологічні якості, моделі поведінки, види діяльності, професії жінок і чоловіків. Бути в суспільстві чоловіком або жінкою означає не просто мати ті або інші анатомічні особливості – це означає виконувати ті або інші призначені нам гендерні ролі. Гендер створюється (конструюється) суспільством як соціальна модель жінок і чоловіків, що визначає їх положення і роль у суспільстві і його інститутах (сім'ї, політичній структурі, економіці, культурі та освіті тощо). Гендерні системи розрізняються в різних суспільствах, проте в кожному суспільстві ці системи асиметричні таким чином, що чоловіки і все «чоловіче / маскулінне» (риси вдачі, моделі поведінки, професії тощо) вважаються первинними, значимими і домінуючими, а жінки і все «жіноче / фемінінне» визначається як вторинне, незначне з соціальної точки зору і підпорядковане. Сутністю конструювання гендера є полярність і зіставлення. Гендерна система відображає асиметричні культурні оцінки, які адресуються людям залежно від їхньої статі [17, с. 342]. З певного моменту майже в кожному суспільстві, де соціальні характеристики мають два гендерні типи (ярлики), одна біологічна стать виконує соціальні ролі, які вважаються культурно-вторинними. Не має значення, які це соціальні ролі: вони можуть бути різними в різних суспільствах, але те, що приписується жінкам, оцінюється як вторинне (другосортне). Соціальні норми змінюються з часом, проте гендерна асиметрія залишається. Можна сказати, що гендерна система – це соціально сконструйована система нерівності за статтю [4, с. 75]. Отже,

гендер є одним із способів соціальної стратифікації суспільства, який у поєднанні з такими соціально-демографічними чинниками, як раса, національність, клас, вік, організовує систему соціальної ієрархії [7, с. 244]. А. В. Кириліна підкреслює, що важливу роль у розвитку і підтримці гендерної системи відіграє свідомість людей [13, с. 213]. Конструювання гендерної свідомості індивідів відбувається за допомогою поширення і підтримки соціальних і культурних стереотипів, норм і розпоряджень, за порушення яких суспільство карає людей (наприклад, ярлики «мужоподібна жінка» або «мужик, а поводиться як баба» досить важко сприймаються людьми і можуть викликати не лише стреси, але і різні види психічних розладів). Від народження людина стає об'єктом дії гендерної системи – в традиційних суспільствах здійснюються символічні статеві обряди, які розрізняються залежно від того, якої статі народилася дитина; колір одягу, колясок, набір іграшок новонародженого в багатьох суспільствах також визначені її статтю. Проведені О. І. Горошко дослідження показують, що новонароджених хлопчиків більше годують, але з дівчатками більше розмовляють [3, с. 354]. У процесі виховання сім'я (в особі батьків і рідних), система освіти (в особі вихователів дитячих установ і вчителів), культура в цілому (через книги і засоби масової інформації) упроваджують у свідомість дітей гендерні норми, формують певні правила поведінки і створюють уявлення про того, хто є «справжнім чоловіком» і якою має бути «справжня жінка». Згодом ці гендерні норми підтримуються за допомогою різних соціальних (наприклад, право) і культурних механізмів, наприклад, стереотипи в ЗМІ. Втілюючи в своїх діях очікування, пов'язані з їх гендерним статусом, індивіди на мікрорівні підтримують (конструюють) гендерні відмінності і, одночасно, побудовані на їх основі системи панування і владарювання [там же].

Диференціація понять стать і гендер означала вихід на новий теоретичний рівень осмислення соціальних процесів. Наприкінці 80-х

років дослідники феміністів поступово переходять від критики патріархату і вивчення специфічного жіночого досвіду до аналізу гендерної системи. Жіночі дослідження [8, с. 63] поступово переростають в гендерні дослідження, де на перший план висуваються підходи, згідно з якими всі аспекти людського суспільства, культури і взаємин є гендерними. У сучасній науці гендерний підхід щодо аналізу соціальних і культурних процесів і явищ використовується дуже широко. У ході гендерних досліджень розглядається, які ролі, норми, цінності, риси вдачі надає суспільство жінкам і чоловікам через системи соціалізації, розподіли праці, культурні цінності і символи, щоб збудувати традиційну гендерну асиметрію й ієрархію влади.

Відмінності між чоловічою і жіночою мовою виявляються на різних рівнях мови: у лексиці, у фонетиці, в граматиці. Крім того, наголошуються розбіжності і в тактиках ведення розмов. Вважається, що найчастіше гендерні відмінності виявляються на рівні лексики. Так, О. А. Земська, М. В. Китайгородська і Н. М. Розанова відзначають, що жінкам властиве вживання зменшувальних форм, особливо в розмові з дітьми і тваринами, використання приблизних визначень, тенденція до гіперболізованої експресії (особливо характерна при вираженні оцінних значень), висока концентрація емоційно-оцінних слів. Чоловікам – згрублість мови лексичними засобами, тенденція до точності номінації, вживання термінів, використання стилістично нейтральної оцінної лексики, експресивних, зазвичай стилістично понижених засобів, активне використання багажу професійних знань поза сферою професійного спілкування.

Також О. А. Земська, М. В. Китайгородська і Н. М. Розанова зазначають, що жінки широко вживають прикметники і прислівники, які виражають загальну позитивну оцінку, використовуючи при цьому експресивні синоніми загальнооцінного прикметника хороший, добрий. До таких типово жіночих оцінних слів належать позитивні оцінки –

прикметники і відповідні прислівники: дивний, чарівний, прекрасний, чудовий [9].

За О. Есперсеном, жінки, в порівнянні з чоловіками, більш схильні до евфемізмів і менш – до лайок. Вони також консервативніші у вживанні мови [14, с. 53]. Результати дослідження Т. Би. Крюк, яке присвячене особливостям використання російської мови чоловіками і жінками, дозволяють передбачити, що словник чоловіків і жінок організований по-різному: у словнику жінок більше центральне ядро, яке широко використовується всіма жінками; у чоловіків цей центральний загальноновживаний шар лексики менший, зате вони краще володіють різними периферійними розділами словника, тому в мові чоловіків більше виявляється їх індивідуальність. Це пояснює той факт, що, коли потрібно написати необмежену кількість слів, жінки за один і той же час пишуть більше слів, але, в основному, це центральний загальноновживаний шар лексики; коли ж число необхідних слів обмежене, «лінгвістична прудкість» жінок вже не відіграє жодної ролі, а їх «лінгвістична обмеженість» виявляється з повною виразністю [15, с. 189– 191]. Крім того, жінки вживають більше займенників, дієслів, часток, чим чоловіки; у жінок спостерігається тенденція до частішого вживання часток не, ні; жінки частіше використовують невизначені, розтягнуті в часі, емоційно насичені імена якості і стану, тоді як чоловіки віддають перевагу конкретним іменам якості, обмежені в часі імена стану; чоловіки вживають якісні прикметники, в основному, у вищому ступені порівняння; жінки, в порівнянні з чоловіками, більш схильні до вживання вигуків, найчастішим з яких є «ой»; типово жіночими є конструкції із займенниками такий, так, який, позначені як позитивною, так і негативною конотацією; жінки віддають перевагу використанню димінутивів для передачі багатогранного ставлення до світу, а чоловіки – при описі ситуацій з дітьми або близькими, а також при вказівці розмірів або об'ємів предмета; у мові

чоловіків переважають раціоналістичні оцінки, тоді як оцінок з соціальної точки зору, емоційних та сенсорних менше; чоловіки виділяють частіше естетичну, ніж етичну сторону предмета або явища навколишньої дійсності [10; 11; 15].

Дослідження чоловічої і жіночої мови на рівні фонетики виявляють наявність як абсолютних вимовних особливостей в мові чоловіків і жінок, зумовлених біологічно, так і вимовних відмінностей відносно конкретних фонетичних змінних.

Деякі російські лінгвісти відзначають, що жінкам, у порівнянні з чоловіками, властиві: вищий рівень частоти основного тону; всі частотні характеристики звуків зрушені в порівнянні з відповідними чоловічими вгору по осі частот в середньому на 17–20 %; ширший голосовий діапазон; здатність вільніше міняти голосовий регістр; широке використання ковзаючих низхідних і висхідних тонів, а також складних висхідних / низхідних або низхідних /висхідних тонів у межах одного наголошеного складу; менша гучність; придих; лабіалізація; назалізація.

Жіночі і чоловічі голоси розрізняються різними характеристиками «мовного вібрато» – частотно-амплітудної модуляції в спектрі голосних звуків. вокалізму, а чоловічого – в сферах консонантизму: для багатьох чоловіків характерний менший розчин рота при вимові звуків, ніж для жінок, що призводить до утворення «вужчих» голосних, менш багатих по тембру; а велика насиченість консонанти чоловічої мови зумовлена тим, що для чоловіків характерна сильніша деформація голосних у потоці мови, їх кількісна і якісна редукція, випадання голосних.

При акцентному виділенні слів у фразі виявляються відмінності у фонетичному оформленні акцентно виділених слів: у жіночій мові широко представлене розтягування наголошеного голосного, в чоловічій – приголосного. Також вважається, що мова жінок консервативніша і краще зберігає регіональні риси. Жінки також частіше удаються до вираження

своїх емоцій інтонацією, тоді як чоловіки вважають за краще використовувати лексичні засоби [8, с. 14].

Необхідність вивчення акустичних характеристик, наприклад, російської мови визначається як практичними, так і теоретичними потребами. По-перше, актуальною залишається проблема розробки систем акустичного розпізнавання і автоматичного синтезу звучної мови по тексту з тембральним звучанням жіночого голосу, хоча проблема автоматичного синтезу мови, яка звучить, по тексту з характеристиками чоловічого голосу може бути визнана на сьогоднішній день вирішеною. Необхідність створення автоматичного синтезу жіночого голосу по-яснюється, зокрема, більшою стійкістю жіночого голосу до перешкод в порівнянні з чоловічим у низькочастотних шумах каналів зв'язку. По-друге, на сьогоднішній день клас чоловічих голосів є найбільш вивченим, на відміну від специфіки жіночих голосів, що представляє власне теоретичний інтерес [19, с. 56].

Стосовно синтаксичного рівня мови, за спостереженням О. Есперсена, жінки віддають перевагу еліптичним конструкціям і паратаксису, тоді як чоловіки – періодам і гіпотаксису, цьому О. Есперсен дає вищу оцінку і на цій підставі робить висновок про розумову перевагу чоловіків [14, с. 53].

Н. Л. Пушкарьова відзначає, що жінки частіше в порівнянні з чоловіками використовують інверсії, вживають окличні і питальні речення, для них характерні розгорнуті, детальні й експресивні речення і тексти. Окремі речення і тексти чоловіків лаконічні, предметні і менш динамічні [20, с. 32].

Дослідження писемного мовлення в цій же області, проведене О. І. Горошко, виявило, що чоловічій мові, при порівнянні її з жіночою, властиві такі особливості: чоловіки частіше використовують підрядний, а не сурядний зв'язок; рідше використовують неповні речення та еліптичні конструкції; зворотний порядок слів також менш властивий чоловічому

писемному мовленню [18]. Також вважається, що жінки частіше за чоловіків використовують риторичні питання; частіше, ніж чоловіки, схильні удаватися до непрямих мовних стратегій [16].

На морфологічному рівні виділяють такі відмінності: жінки використовують більшу кількість зменшувально-пестливих суфіксів у порівнянні з чоловіками. Для чоловічого писемного мовлення характерні суфікси: -к-, -ок -, -к-, -очк-; пом'якшувальні прийоми в чоловічій мові уживаються, як правило, з метою евфемізації, при необхідності зменшення того, хто говорить, своїх якостей або, більш того, представлення себе незначною особою, а також у ситуаціях, коли перебільшуються достоїнства адресата [10; 11; 6].

Також гендерні відмінності стосуються і словникового складу, семантичних полів і асоціативних рядів. Внаслідок того, що жінка більше чоловіка зосереджена на своєму внутрішньому світі, в її словниковому запасі зустрічається і більше слів, які описують відчуття, емоції, вона частіше вживає дієслова, які передають емоційно-психологічний стан людини. За свідченням А. С. Кириліної, «встановлено, що жіноче асоціативне поле виглядає більш узагальненим і «гуманістичним» (природа, тварини, повсякденне життя), тоді як чоловіки асоціюють себе із спортом, полюванням, професійною і військовою сферами» [14, с. 56]. Також встановлено, що семантичні поля чоловіків і жінок при діалозі не збігаються, що пояснюється принциповою відмінністю в початкових глибинних і рідко усвідомлюваних прагненнях чоловіків і жінок, які вступають в контакт: «Для жінок мова служить засобом, який дозволяє завести друзів і підтримувати взаємини. Для чоловіка розмовляти – означає передавати факти» [5].

Стосовно чоловічих і жіночих тактик ведення розмови, жінка схильна частіше ставити питання, як правило, з метою будь-яким чином продовжити бесіду. Своєю незгодою з думкою співбесідника жінка частіше

виражає мовчанням, а не відкритим словесним протестом. Засоби вербальної агресії їй неприйнятні, жінка вважає її направленою особисто проти себе і схильна переривати спілкування, чоловіки ж бачать у ній спосіб інтенсифікації бесіди. У жінок спостерігається ввічливіший характер реплік, хоча і напористіша мовна поведінка. Жінка в розмові, як правило, більше вибачається. Чоловік прагне домінувати в бесіді, керувати її розвитком, свої наміри виражає прямо, відверто, не використовуючи при цьому коректні і занадто ввічливі форми слів. Кількість реплік чоловіка в діалозі, як правило, більша і за тривалістю вони довші [2].

Цікаво зазначити, що дослідження з гендерних відмінностей у мові проводяться не лише на матеріалі текстів таких жанрів, як наукові і офіційно-ділові, але і на матеріалі художніх текстів, що дозволяє розглянути реалізацію гендера з нової точки зору: не лише як параметр, що відображає гендерну ідентичність автора, але і як параметр, що відображає основні тенденції гендерної диференціації мовних засобів, у тому випадку, якщо автор імітує мову протилежної статі. Очевидно, що для вирішення цього завдання авторові необхідно мати чіткий набір ознак чоловічої і жіночої мови, який можна перевірити. Адже щоб імітувати мовлення особи іншої статі, потрібно знати, які класифікаційні ознаки жіночої і чоловічої мови є помітними, такими, що часто зустрічаються і легко піддаються імітації, а яким ознакам наслідувати набагато складніше, що зумовлене глибинними процесами мовлення і не може бути захищене, замасковане. До поверхневих ознак чоловічої і жіночої мови відносять компетентний опис фрагментів дійсності, де традиційно головними є жінки: приготування їжі, орієнтація в проблемах моди, виховання, домашнє господарство, – або чоловіки: ремонт техніки, домашня праця за допомогою слюсарних і подібних інструментів, знання спортивних команд тощо.

Отже, ми бачимо, що поняття гендер позначає, по суті, і складний соціокультурний процес формування (конструювання) суспільством відмінностей в чоловічих і жіночих ролях, поведінці, ментальних і емоційних характеристиках, і сам результат – соціальний конструкт гендера. Важливими елементами створення гендерних відмінностей є зіставлення «чоловічого» і «жіночого» і підпорядкування жіночого начала чоловічому началу.

1.2. Гендерні стереотипи та їхнє втілення на когнітивному та мовному рівнях

Відомо, що протягом життя у свідомості людини народжується, формується величезна кількість стереотипів. Поняття "стереотип" як науковий термін уперше вживає У. Ліпман, на думку якого, стереотип –це «культурно детерміновані й певним чином упорядковані "картинки" світу в свідомості людини», що, по-перше, полегшують розуміння інформації, а по-друге, - закріплюють і зберігають наявні цінності, створюючи відповідні умови для збереження людської самооцінки. Такі стереотипи є складником концептуальної інформації, яка «існує на рівні національної підсвідомості та національної психології у вигляді "неписаних правил", які проявляються в тому, що і як члени певної етнокультури / соціуму роблять і говорять». Суб'єкт, не приєднуючись до таких поглядів, думок чи намірів, може зазнавати примусу до функціонування стереотипів.

Поняття стереотип як вид соціальної катетеризації більшість учених розглядають у гендерній лінгвістиці, етнографії, етнолінгвістиці, когнітології, психології, соціології.

Американський дослідник Е. Вайнекі зазначав, що «стереотип –знання стандартне, в цьому його основна ідея». На його думку, стереотипи відрізняються від інших видів знань тим, що встановлюють

співвідношення не з об'єктом, що є в дійсності, а з наявними відомостями інших людей про нього.

На думку А. Мартинюк, когнітивно-психологічна цінність стереотипу полягає в тому, що він, полегшуючи, мінімізуючи та типізуючи інформацію, вимагає менших зусиль індивіда у сприйнятті виняткових феноменів, «підганяючи» їх під категорії, що вже сформувалися у свідомості [24, с. 30-40].

Як вважають багато дослідників, стереотип відіграє роль моделі поведінки: «настанов і звичних реакцій, наділених мовною чи немовною формою», що нав'язують особистості вибір тієї чи іншої тактики і стратегії мовної поведінки в реальній ситуації, використовуючи вибір мовних засобів. Стереотипи розглядають як «знаки, що є вербальною фіксацією певним чином опредметнених потреб певної соціальної групи, етносу, національно-культурного ареалу».

Отже, стереотип містить як позитивні, так і негативні атрибути представника категорії.

Як зазначає О. Козачишина, стереотипізації набувають певні зміни уявлення про представників найрізноманітніших соціальних груп, результатом чого стає поява національних, вікових, а також тендерних стереотипів.

Проблема співвідношення фемінності-маскулінності як елемент культури цікавить багатьох фахівців з різних галузей. Закономірним є зацікавлення лінгвістів до чоловічого і жіночого мовних світів, спільних і відмінних комунікативних стратегій поведінки та системи прийомів концептуалізації світу різними статями через мову.

Звертаємо увагу на те, що стереотипи формуються зі стійких уявлень, закладених релігіями, національним досвідом, фольклорними традиціями тощо, а соціостатеві загальноприйняті уявлення про "мужність" і "жіночність" наявні в кожній лінгвокультурі.

Як слушно зауважує В. Слінчук, стереотипи жіночності й мужності нерідко приписують людям залежно від статі, деяких психологічних ознак, сукупності дій і вчинків, роду занять, професій тощо. У суспільній свідомості гендерні стереотипи існують давно й поступово змінюються. Вони діють на кожну людину, відповідно до них індивід реагує на інших людей через їх належність «до певної труп», «соціально-економічного класу», а також за тими чи тими характерними особливостями (статтю, віком) [15, с. 49-56].

Отже, у кожному суспільстві є загальноприйняті норми і закони, які встановлюють певні правила поведінки для чоловіків та жінок.

Важливо вказати на зв'язок поняття "гендер" із психологічними поняттями "стереотип", "роль" і "відмінність". Услід за іншими дослідниками, гендерний стереотип розуміємо як поширені погляди про відмінності між чоловіками та жінками; "гендерні ролі" - норми поведінки для чоловіків та жінок у певному суспільстві та в певний час; "гендерні відмінності" - відмінності в поведінці, характерних ознаках і становищі чоловіків і жінок у суспільстві.

У сучасній лінгвогендерології наявні загальнонаукові підходи до тлумачення гендерних стереотипів у суспільстві й свідомості мовців: В. Агеєва, О. Кісь, В. Коваль, А. Мартинюк, В. Слінчук, Л. Ставицька, О. Фоменко та ін.

Основною метою гендерних досліджень, як зауважує Коваль, є «вивчення закономірностей формування і закріплення в суспільній свідомості соціальних ролей чоловіків та жінок, що відбивається в існуванні гендерних стереотипів», які, на думку дослідника, прийнято розуміти як «культурно і соціально зумовлені думки про якості, атрибути і норми поведінки представників обох статей і їх відображення в мові».

Відомо, що гендерні стереотипи – сукупність символів і образів, які характеризують "чоловіка" й "жінку" в культурі. До основних

особливостей гендерних стереотипів прийнято відносити «емоційно-оцінний характер», урахувавши той факт, що «оцінні характеристики диференційовано відображають внутрішньогрупову систему цінностей» [21, с. 67-72].

Г. Тард класифікує стереотипи на позитивні, негативні, нейтральні, а також пропонує виділити невелику кількість їхніх класів: особистісні (особою формуються самостійно); сімейні (беруться до уваги сімейний досвід, принципи); суспільні чи соціальні (зароджуються суспільством і соціумом); державні (виникають під впливом політики держави); релігійні (успадковують релігійні риси); споживчі (існують під впливом реклами). Дослідник виокремлює, крім названих груп, ще й гендерні стереотипи, які являють собою культурно і соціально зумовлені думки про специфіку, суттєві властивості й певну поведінку представників обох статей і їхнє відображення в мові. Як зазначає Г. Тард, тендерна стереотипізація закріплюється в мові, тісно поєднана з вираженням оцінки і діє певним чином на «формування очікувань» від осіб тієї чи тієї статі встановленої моделі поведінки. Гендерні стереотипи великою мірою спрощують сукупність умов і обставин, які функціонують у реальній дійсності, проте в колективній суспільній свідомості вони змінюються протягом тривалого часу.

До гендерних стереотипів дослідники відносять стереотипи ознак фемінності — маскулінності. Маскулінні характеристики, зауважує В. Слінчук, здебільшого протиставляють фемінним, досліджують як протилежні.

Зазначимо, що маскулінність — комплекс рис та особливостей поведінки (зокрема, активність, агресивність, рішучість), внутрішніх сил, ресурсів, здатності та очікувань, що встановлюють «соціальну практику певної групи», об'єднаної за ознакою статі; складники чоловічої тендерної ролі. Спостерігається неподільна єдність суспільних уявлень, настанов і

вірувань у те, чим є чоловік, які характерні ознаки йому властиві, а також «нормативний еталон чоловічості». У свою чергу, фемінність чітко окреслена як дотримання жіночих статево-рольових правил поведінки, «цінностей, настанов». Незважаючи на те, що колись фемінність та маскуліність вважали протилежними за своїм змістом «концептами», нині їх розглядають як порівняно самостійні «конструкти».

Метафоричний зміст категорій фемінності та маскуліності «визначає когнітивний зміст тендерних еталонів і стереотипів, що регулюють вербалізацію тендерної інформації». Зокрема, О. Кісь визначає стереотипи фемінності та маскуліності «стійкими комплексами уявлень», що охоплюють: культурні догми, тобто «ідеальні образи чоловіка та жінки»; уявлення про характерні для кожної статі риси вдачі; «сфери, способи, стиль самореалізації чоловіка та жінки»; моделі їхньої поведінки.

Дослідники зазначають, що особливо поширеними стереотипними жіночими рисами вдачі є «емоційність, реалістичність, уразливість, безпосередність, пасивність, нерішучість, комфортність, залежність, відсутність логічного мислення та прагнення до досягнень», а чоловічими - «безкомпромісність, наполегливість, ініціативність, активність, рішучість, прагнення до змагання та досягнень». У сучасних гендерних дослідженнях жінки, на відміну від чоловіків, характеризуються як «не схильні до занять спортом, як такі, що дбають про свою зовнішність, бояться старості, проявляють прихильність до родини, мають тонку інтуїцію, великою мірою потребують захисту та підтримки».

Жіночими вважаються такі стереотипні ознаки, як відданість, здатність до самопожертви, терпіння, покірливість. Чоловіка розглядають як особу, що має протилежні якості, тому чоловіче та жіноче начало усвідомлювались у категоріях влада - підкорення. Лише зміна культурних стереотипів допоможе повній реалізації особистості, що поєднує в собі як чоловічі, так і жіночі якості [24, с. 46-54].

Важливий гендерний стереотип полягає в тому, що жінкам властиво пильнувати, в першу чергу, не за об'єктами і рішенням яких-небудь питань, а за добробутом людей зі свого кола спілкування.

Гендерні стереотипи, характерні для жінки, об'єктивізуються в різнотипних дискурсивних практиках соціуму, у вербальних і невербальних (напр., семіотика реклами) репрезентаціях, і природно – у фразеології, пареміології, лексичній системі національної мови. На матеріалі різних мов дослідники доходять висновку, що в народній фразеології та пареміології на теми родинних узаємин, повсякденного життя, морально-етичних рис людини образ жінки маркований переважно негативно. На перший план висувуються такі ознаки: сварливість, балакучість, непоступливість, невірність у подружньому житті; низький інтелектуальний рівень, хитрість; надмірна увага до своєї зовнішності; соціальна діяльність жінки задовольняється сферою побуту, жінка залишається залежною від чоловіка, повинна підкорятися йому.

Відомо, що «у багатьох мовах образу жінки приписуються майже винятково негативні якості, що особливо яскраво проявляються в пареміології, де жінкам атрибууються в основному об'єктність або ж їм протиставляються чоловіки як носії позитивних начал і якостей».

В. Коваль у своїй монографії акцентує увагу на тому, що «гендерні стереотипи мають соціальну значущість, оскільки їх наявність і неухильне додержання забезпечують стабільність суспільного життя. Дослідник наводить на підтвердження попередньої думки цитату Г. Петріашвілі: «Суспільству для оптимального функціонування важливо, щоб кожен із його членів займав суворо визначену соціальну "чарунку" та свято виконував передбачувані для неї ритуали. Мовою побутовою це означає те, що жінка повинна бути жінкою, а чоловік – чоловіком. Першій призначались сором'язливість, турбота про дітей, хазяйновитість,

цнотливість. Другому, відповідно, приписувались мужність, напір, ... відсутність актиментів».

Отже, поступово набувають розуміння стереотипні ролі осіб чоловічої та жіночої статі, які й самі носії, і суспільство вважають споконвічними, які ґрунтуються на традиції й закріплені нею та притаманні обом статям. Так само гендерні стереотипи розпізнаються за особливостями професійної реалізації чоловіків та жінок.

Про вплив гендерних стереотипів на свідомість людини й формування стереотипних суспільних настанов розмірковують О. Вороніна, Т. Данильченко, А. Кириліна, О. Кісь, Н. Малишева, Т.Рябова.

Мовний сексизм – це дискримінація за статтю в мові. Цей термін частіше використовують стосовно жінок, проте мовний сексизм може бути спрямованим також на чоловіків. Однак жінки стають жертвами мовного сексизму набагаточастіше за чоловіків. Сексизм може існувати в мові як на рівні слова, вислову, речення, так і на рівні всього дискурсу. Найпоширенішими прикладами мовного сексизму є гендерні стереотипи, асиметрії у використанні паралельних висловів стосовно чоловіків і жінок, атакож “невидимість” жінок у мові. Численні дослідження на матеріалі різних мов, за словами які Е. Павелз, виявили наявність спільних рис зображення статей, серед яких є такі: [13, с. 461]:

- Зображення чоловіка як норми, а жінки – як відхилення від неї, прикладом чого є використання так званих родових іменників, що начебто означають і чоловіка, й жінку водночас, проте форма яких збігається з формою граматичного чоловічого роду.
- Внаслідок цього жінка робиться “невидимою” в мові. У тих випадках, коли вона стає “видимою”, її видимість має асиметричний характер: жінку часто роблять “видимою” лише для того, щоб підкреслити її “відхилення” від норми, тобто чоловіка.

- Лексичні та граматичні форми жіночого роду залежать і часто утворюються від форм чоловічого роду.
- Мовне зображення жінок і чоловіків має стереотипний характер: жінок переважно зображують як сексуальних, а чоловіків – як раціональних істот.

Одним з найважливіших досягнень гендерних лінгвістів стало впровадження рекомендацій задля уникнення сексистської мови, обов'язкового документа для установ, навчальних закладів, видавництв багатьох країн світу. Деякими найпоширенішими рекомендаціями є такі [13, с. 68-69]:

- уникати відверто образливих для однієї зі статей висловів або таких, що несприятливо зображують представників однієї зі статей, висловів, що представляють представників однієї статі гіршими за іншу;
- уникати зображення статей у стереотипних ролях (наприклад, менеджер – чоловік, учитель – жінка);
- уникати родових займенників “він”, “його”, “йому” (наприклад, “коли студентові потрібно...” Це радять робити шляхом випускання займенника, перебудови речення або використання множини замість однини.

Слід зазначити, що на початку XIX ст. уживаним стало поняття “мовної толерантності”, намагання виважено підбирати способи мовного вираження під час спілкування. Мовна толерантність ґрунтується на етнонаціональній, гендерній, релігійній, конфесійній, віковій толерантності, і є відповіддю суспільства на такі виклики сьогодення, як: глобалізація світу, міграція населення, старіння населення, боротьба за рівні права тощо.

Отже, проблема співвідношення гендеру й мови є дуже складною. Мова не лише відбиває ставлення до жінок і чоловіків у суспільстві, а й здатна формувати наше уявлення про статі та наше ставлення до жінок. Гендерна лінгвістика повинна сприяти розвитку гендерної чутливості, усвідомлення того, що в сучасному суспільстві проблеми дискримінації ще не розв'язані повністю, розуміння того, що вимоги, котрі соціум висуває до

чоловіків і жінок, відрізняються, та що подібні нав'язані обмеження не йдуть на користь ані жінкам, ані чоловікам, ані, власне, суспільству.

Заслуговує на особливу увагу праця Е. Макшбі та К. Джеклін «Психологія статевої ролі», у якій дослідники обґрунтовують, що немає істотних від народження властивих відмінностей між психологічними й розумовими особливостями осіб жіночої та чоловічої статі.

Гендерні стереотипи пов'язані з мовним вираженням фемінності та маскулітності, але не обов'язково ідентичні їм. Вони реалізуються не тільки у сукупності вербальних одиниць, а також невербальних компонентів. Вияв фемінності та маскулітності на різних рівнях мови має абсолютно різну дію на концептуалізацію тендеру у свідомості носіїв мови.

На когнітивному рівні гендерні стереотипи визначаються як основні уявлення про якості, суттєві властивості, моделі поведінки та соціальні ролі, спільні або які поєднати одночасно не можна з образом справжнього чоловіка або жінки у свідомості певної лінгвокультурної спільноти на історичному етапі його розвитку.

Отже, на мовному рівні гендерні стереотипи вивчають як системи знаків, що представляють етно- та соціокультурні уявлення про яскраво вираженого чоловіка або жінку, що ґрунтуються на асоціативних зв'язках, де метафора є частковою формою втілення гендерних стереотипів, які допомагають визначити як національно специфічні, так і універсальні властивості функціонування гендерно виокремлених лексичних та фразеологічних одиниць, а також типізованих і одиничних метафор як джерела номінацій на позначення жінки.

1.2 Класифікації метафори, її зв'язок із символом

1.3.1. Семантика і структура метафори.

Метафорі належить чільне місце серед тих засобів виразності, що беруть участь у створенні образів, тому як мовне явище метафора здавна привертала до себе увагу дослідників. Семасіологічний підхід до вивчення метафори обґрунтовано в працях Н.Арутюнової, О.Балабан, В. Виноградова, І. Ільїнської, О.Тараненка, О.Черкасової та ін.

Останнім часом, з'ясовуючи суть метафори, дослідники виходять за певні межі логічного й психологічного її розуміння, плідно працюють над формуванням лінгвістичної теорії цього явища. Визначальною в сучасному мовознавстві стала думка про метафору як явище семантичне, як новий зміст функції слова. Своєрідність метафори полягає в її семантичній двоплановості, тобто у вставленні «двох змістових планів – конкретного, старого, звичного та нового, переносно-фігурального, що виступає як засіб художньої зображальності». Наявність двох планів значення метафори – переносного й мислимого при ньому прямого – зумовлюється одночасним зіставленням значення слова з двома далекими одне одному поняттями, пов'язаними між собою третім, що має спільне з першим і другим; завдяки виявленню цього спільного формується «психологічна основа метафори, якою визначається і характер спільного семантичного елемента».

Інша група дослідників, зокрема В. Вовк, В. Гак, розглядають метафору з позиції ономасіології й витлумачують її як засіб вторинної номінації. В. Вовк висловлює думку про те, що «метафора – це різновид вторинної лексичної номінації, що передбачає утворення значення на основі зіставлення двох предметів за загальною ознакою, виникнення якої гарантоване єдністю усіх частин практико-перетворювальної діяльності людини, а отже, єдністю процесів, що відбуваються в її свідомості» [24, с. 60-66].

О. Тараненко наголошує на тому, що «метафора – це семантичний процес, при якому форма мовної одиниці чи оформлення мовної категорії переноситься з одного референта на інший на основі подібності останніх при відображенні свідомості того, хто говорить».

Для метафор характерна наявність спільного семантичного компонента (певний розвиток міркувань, думок).

У вторинних номінаціях створенням переносних значень за допомогою когнітивних процесів метафоризації досягається смислова місткість фемінних характеристик. Установлюються асоціації щодо подібності між властивостями об'єктів позамовного ряду і позначуваної особи. Лексична одиниця одна із форм реалізації творчої активності мовців, що має на меті образну характеристику та оцінку явищ дійсності.

Прикладами вторинної номінації з перенесенням внутрішньої схожості ознаки з одного предмета на інший можуть бути такі лексичні одиниці: слова, які характеризують поведінку та риси характеру людини. Наприклад, тигриця - самиця тигра; // перен., розм. Про жінку, що своєю поведінкою, рисами характеру нагадує цього звіра – поведінка тигриці / поведінка жінки.

Н. Бойко слушно зауважує, що «метафоричні назви осіб відображають нестандартну поведінку людини, нетипові риси характеру. В основу емотивно маркованих оцінних іменників покладено специфічні зовнішні та внутрішні ознаки людини, зумовлені попереднім досвідом народу в серію образів, що всебічно кваліфікують й містять у собі стійку (здебільшого негативну) оцінку».

О. Цапок наголошує на тому, що саме відокремлення «зв'язку метафори з психічними і мисленєвими процесами вплинуло на формування когнітивного підходу до її визначення». Згідно з цим підходом метафору витлумачують як винятково когнітивне явище. Деякі вчені, зокрема М.Джонсон, Дж.Лакофф, В.Телія, А.Ченкі, звертають увагу на

«концептуальну функцію метафори», тобто метафора існує для виникнення концептів та їх мовної репрезентації.

У процесі розвитку метафоричного вираження концептів має місце «осмислення та переживання явищ одного роду в термінах явищ іншого роду». На думку В. Телії, метафора є «найпотужнішим засобом формування нових концептів», тобто виявлення в мовній формі нового знання про світ – емпіричного, теоретичного або ж художнього засвоєння дійсності.

Виявами метафоризації є розширення смислового обсягу слів, виникнення нових додаткових значень або смислових відтінків, тож метафоризація є важливим засобом формування переносних значень слів, зображувальна роль та експресивні якості яких загальновизнані. Наприклад, нами зафіксовано набуття переносного значення у лексемі: *видра* («хижий ссавець із цінним хутром темно-бурого кольору») – «про надмірно худорляву жінку» перенесення «енергійна й надмірно худа жінка». У новогрецькій мові таж сама лексема має протилежне значення *φώκια* – товста жінка.

Специфічною ознакою метафоризації є те, що переносні значення є образно-фігуральними й виконують функції характеристики. У метафорах простежується своєрідне внутрішнє зіставлення. Зазвичай на основі «опорного» слова, що має переносне значення, з'являються похідні від нього слова, у яких також залишається наявною метафоричність.

Л. Дмитришин, класифікуючи типові метафори поетів «Празької школи», застосовує кілька критеріїв. Перший – найзагальніший — протиставлення абстрактного конкретному. Наприклад, дослідниця вважає, що явища суспільного життя, внутрішній світ людини позначаються абстрактними метафоричними словосполученнями, а пейзаж, предмети, зовнішність людини – конкретними. Другий важливий

напрям метафоричних перенесень – рух від живого до живого і навпаки, від живого до неживого.

Ще від античних часів відомі 4 типи метафор: 1) заміщення живого живим; 2) заміщення неживого неживим; 3) заміщення неживого живим; 4) заміщення живого неживим.

У сучасних теоретичних дослідженнях сформувалося два основні підходи до вивчення вторинних номінацій: 1) джерело лексичної метафоризації - світ реальних явищ (серед реальних явищ виділили явища природи, зокрема архетипна природна стихія – вода, небесне тіло, сонце, вогонь) та предметів; 2) «центр тяжіння» метафори – людина та все, що пов'язане з її життям.

Оскільки йдеться про жінку, то природно, що в дослідженні ми будемо застосовувати два типи метафор: заміщення живого живим, до якого належать такі парадигми на позначення концепту ЖІНКА, як жінка–тварина (*телиця, киця* та ін.); жінка - птах (*курка, голубка, зозуля, сорока* та ін.) та заміщення живого неживим, яке забезпечують різноманітні артефакти культури, що координують з парадигмами на зразок жінка - міфічна істота (*янгол, богиня* та ін.); жінка - артефакт (*писанка, перлина, діамант* та ін.) [40].

Серед метафор, які будуть розглядатися в нашому дослідженні, основну питому вагу мають метафоричні одиниці двох груп: тварина — людина, предмет — людина.

Перша група ґрунтується на метафоричному перенесенні тварина — людина. Популярною моделлю лексичних одиниць є зооморфна метафора, когнітивним джерелом якої служать тварини, риси зовнішності, особливості поведінки яких переносяться на людину.

Зооморфічна лексика, як і відпредметні назви людини, дає оцінку характеристику жінці, виокремлюючи одну якусь особливу ознаку тварини зпоміж інших. Так, у зазначених лексичних одиницях акцентується певна

семантична ознака на тій підставі, що окрема тварина може бути носієм різнотипних людських якостей. Побутує думка, що зооморфізми також несуть на собі відображення національно-культурної асоціативної системи. Зооморфні образи впродовж свого існування несли на собі печать світогляду, культури та мовного смаку певної епохи. Пор.: «Образи звірів, птахів, плазунів, комах, земноводних, риб ... відіграють у міфології, фольклорі, літературі, малярстві, емблематиці важливу роль символів, виступають репрезентантами неповторного суспільного і культурного світогляду людини у конкретні історичні епохи».

Зооморфні метафори відображають національно-культурну специфіку світобачення певного народу. Є. Вольф виділяє оцінну функцію метафори та стверджує, що постійні оцінні конотації містять метафоричні перенесення типу тварина - людина. «Мета цих метафор – приписати людині певні ознаки, які переважно завжди мають оцінний смисл, бо перенесення на людину ознак тварин має на увазі оцінні конотації. Самі назви тварин оцінки не містять».

Т. Єщенко розглядає «метафору-оживлення як спосіб концептуалізації та семантико-стилістичної індивідуалізації світу в сучасній поезії». Авторка у своєму дослідженні виділила такі семантичні типи метафор: метафора-оживлення (антропо-, зоо-, ботано-, химероморфна метафора), метафора-опредметнення. Нас цікавить саме зооморфізація, яка «охоплює оживлення абстрактно-філософських категорій, предметів і явищ, семема яких збагачується семою "тотожний тварині, птахові, рибі тощо"».

Утворюючи вторинні номінації, кожна мовна спільнота в тій чи тій лексичній одиниці виділяє найбільш характерну семантичну ознаку, на основі якої відбувається метафоричне перенесення. Наприклад, *зозуленька* – народно-поетичне «пестливе звертання до дівчини, жінки», в новогрецькій мові ласкаву назву жінки або дівчинки показує лексема *κοκόνα/κοκονίτσα*, де *κοκόνα* означає маленький песик, і зневажливе,

брутальне: жінка - *кобила*, у свою чергу в новогрецькій мові є свій аналог, що називає товсту й огрядну жінку *αλόγα* [38].

Друга група заснована на метафоричному перенесенні предмет — людина.

I. Нестеренко зауважує, що «непрямі найменування здебільшого даються предметам домашнього вжитку».

Предметні артефакти втілюють концепт ЖІНКА у таких мікроконцептах:

1. "Зовнішні характеристики":

- концептуальний аспект "Вік жінки": концептуальна ознака віку молода / стара (стара жінка - *пудло*), *ακρόπολη* новогрецькій мові;
- концептуальний аспект "Зовнішність": концептуальна ознака естетично одягнена жінка (фарбована, розмальована, барвисто одягнена жінка – *писанка*), *λατέρνα* новогрецькій, перше значення якої – шарманка.

2. "Внутрішні характеристики":

- концептуальний аспект "Емоційно-психологічні характеристики": концептуальна ознака мовна поведінка (жінка, яка швидко говорить, - *січкаря*), у новогрецькій це *γαλιάνδρα* – жінка щебетуха.

3. "Соціальні характеристики":

- концептуальний аспект "Реляційні характеристики, що виявляються у ставленні до чоловіка": концептуальна ознака покинута чоловіком жінка (жінка, яка є забавкою для чоловіка - *іграшка*), *κατιμάζυ* новогрецькій означає шмат м'яса у першому значенні, а у ставленні до жінки означає селючка, *κούκλα* несерйозне ставлення до жінки, як до ляльки.
- концептуальний аспект "Соціально-сексуальні характеристики": концептуальна ознака зручна, приємна в спілкуванні (таку жінку називають *матрацик*), у новогрецькій є свій аналог *εύκολη* – легковажна [39].

Метафоричні значення осмислюються щоразу як нові, це пояснюється семантичною природою метафори. Наприклад, у парадигмах жінка - тварина, жінка - артефакт, жінка — міфічна істота та ін. для вживання в переносно-фігуральному значенні беруться лише якісні ознаки, елементи характеристики. Саме в певному контексті вони отримують індивідуальне смислове наповнення. На думку В. Вовк, лексична одиниця увиразнюється за умови, якщо вона пропонується в зіставленні, це дає можливість чіткіше виділити переваги одного й недоліки іншого предмета обговорення.

Л. Макаренко в дисертаційній праці акцентує увагу на тому, що «в метафорі пряме і переносне значення, різнорідні асоціації об'єднуються внутрішньо, і це зумовлює її образну новизну і цілісність. Реальні ознаки переплітаються з переносними, змішуються ознаки образу та значення, доповнюючи і збагачуючи одна одну. Втрачається ізольованість, відокремленість одного й іншого поняття – з'являється єдиний образ».

Класифікація метафори

Нами було з'ясовано, що метафоричний процес тлумачать різні дослідники по-різному. І чим більше думок, тим більше класифікацій метафор пропонується. Ось наприклад, відповідно до класифікації, запропонованої Н. Д. Арутюновой, метафори розділяються на[2, 34]:

1. номінативні, що полягають в заміні одного дескриптивного значення іншим і омонімії, що служать джерелом;
2. образні метафори, що виконують функції розвиткових фігуральних значень і синонімічних засобів мови;
3. когнітивні метафори, що виникають у результаті зрушення в сполучуваності предикатних слів (перенесення значення) і які створюють полісемію;

4. генералізуючі метафори (як кінцевий результат когнітивної метафори), що стирають у лексичному значенні слова межі між логічними порядками і стимулюючим виникненням логічної полісемії.

Однак існують і інші погляди на класифікацію метафор. Приміром, Дж. Лакофф і М. Джонсон виділяють два типи метафор, розглянутих щодо часу і простору: онтологічні, тобто метафори, що дозволяють бачити події, дії, емоції, ідеї і т.д. як якусь субстанцію, і орієнтовані, або орієнтаційні, тобто метафори, які не визначають один концепт у межах іншого, але організовують всю систему концептів у відношенні один до одного[4, 19].

П. Ньюмарк в свою чергу виділяє п'ять типів метафор: мертві метафори, метафори-кліше, лексичні, інноваційні та креативні, так звані авторські метафори[37].

За класифікацією Р. ван ден Брока, вживаною в перекладознавстві, виділяють лексичні метафори, образи яких стерлися, конвенційні, закріплені в літературному процесі та індивідуальні, авторські метафори[16,].

З огляду на специфіку культури Н. Стіенстра розрізняє універсальні метафори, метафори, які притаманні декільком культурам та культуроспецифічні метафори. Вона пояснює це тим, що багато що з людського досвіду є універсальним або щонайменше притаманне багатьом культурам і як наслідок часто не самі концептуальні метафори залежать від культури, а більше мовна реалізація [30, с. 23].

А в стилістичній теорії метафору розрізняють:

1. за структурою:

- проста, виражена одним образом, не обов'язково одним словом. Вона може бути одночленна та двочленна;
- складна метафора складається з декількох слів, вжитих метафорично, які утворюють єдиний образ, тобто з ряду взаємопов'язаних простих метафор, які доповнюють один одного;

- складена, ще композиційна або сюжетна метафора, яка може простягатися на весь роман. Композиційна метафора - метафора, яка реалізується на рівні тексту.
2. за змістом:
- гіперболічна метафора - явне і навмисне перебільшення для посилення виразності і підкреслення сказаної думки;
 - літота – антонімічне гіперболі явище, коли для досягнення виразності явно щось зменшують;
 - персоніфікація – явище, коли тварині чи предмету приписують людські якості;
 - опредметнення – явище, коли людині приписують властивості неживого предмета та позбавляють роду, називаючи "воно", тобто середнім родом;
 - синестезія – явище, коли об'єднують поняття, які сприймаються різними органами чуття;
 - символ – це образ, який несе в собі певну інформацію;
 - алегорія - зображення абстрактної ідеї, поняття за допомогою образу [25, с. 48-49].

1. 3. 2. *Метафора - символ.*

Будь-яка метафора є елементом непрямого найменування, порівняння, має навіть певний ступінь символічності.

О. Сімович зауважує, що «джерела символу закладені ще в міфологічних концепціях аналогії між світом видимим і невидимим».

Дослідники розглядають символ як складний, багатий за змістом та планом образ. Зокрема, Н. Данилюк розглядає символ у контексті мовної картини світу, С. Єрмсленко ставить на перший план розгляд проблеми семантичної структури слова-символа та ін. На думку З. Василько, «символ

– це та узагальнена смислова сила предмета, яка, розкладаючись у безкінечний ряд, осмислює собою і всю безкінечність окремих предметів, смислом яких вона є».

Закодована в стилістичному прийомі додаткова інформація є основою для розширення комунікативної функції метафори, яка за певних умов набуває символічного значення. Суть символу допомагає збагнути зіставлення з такими логічними поняттями, як образ і знак. У смисловій структурі символу нерозривно сполучаються два компоненти – матеріальний образ та внутрішній смисл (зміст). Символічний смисл міститься у межах контексту, тож, намагаючись пояснити ту чи ту метафору-символ, розкрити її символіку, треба осмислити її значення. Поява символічної аналогії, нових символічних форм зумовлена багат шаровістю смислової структури метафори-символу. Для розуміння подібної символіки, зазначає В. Вовк, «потрібно дослідити походження метафори, а вже потім розшифровувати її символіку». На думку О. Сімович, «у процесі символізації спостерігаємо розвиток семантики, переосмислення вже наявних у мові номінацій, що сприяє використанню слова в новій для нього функції. Слово і слово-символ – це не два різних знаки, а дві форми існування того самого слова, його різні функції». Дослідниця формулює тезу про те, що «розвиток семантики слова-символу здійснюється переважно на базі одного зі значень чи окремих семантичних компонентів слова». Відомо, що символ ґрунтується на світоглядних традиціях, загальнонаціональному баченні, культурному досвіді й перебуває під впливом ментальності народу. «Символічне значення охоплює практично всю семантичну структуру. Тоді семантична структура слова-символу – це специфічна впорядкованість компонентів семантичної структури слова-несимволу, основою якої є синтез на підсвідомому асоціативному рівні його прямих, переносних, конотативних значень».

Символ функціонує в певному контексті, що спричиняє перерозподіл потенційних, диференційних, асоціативних сем, виявлення конкретної семантики слова.

На думку О. Кабиш, «лексичне значення слова є формою узагальненого відображення дійсності, що конкретизується в окремих мовленнєвих актах і є комплексним поєднанням предметної віднесеності слова, поняттєвої співвіднесеності, що становлять власне семантичний аспект ...». Семантичні варіанти слова, на думку В. Чабаненка, «виникають у будь-якій мові під дією фактора логічної мотивованості, тобто внаслідок осмислення мовцем раціональності семантичного зв'язку між двома чи кількома явищами об'єктивної дійсності, які мають подібні або аналогічні ознаки».

Серед семантичних варіантів того самого слова В. Чабаненко виділяє головний, тобто основне значення лексеми, та другорядні, тобто похідні, вторинні значення лексеми, при цьому дослідник наголошує на тому, що «лінгвостилістично всі вони (особливо ж другорядні) здатні реалізуватися лише в контексті». Як зауважує дослідник, «контекстуальні позиції семантичних варіантів визначають їх виразовий потенціал і служать опорними точками експресивного тонування цілого вислову» [24, с. 75-80].

Символіка метафори ґрунтується на екстралінгвальній інформації, також може існувати спонтанно, з попередніх конкретних смислів.

Серед традиційних слів-символів О. Сімович виділяє архетипні (пояснюють універсальні явища природи) та неархетипні. До архетипних авторка відносить слова-символи вода, вогонь та ін. «Семантичні компоненти, характерні для архетипу, дають поштовх для розвитку та трансформації семантики слова в кожній національній мовній системі і одночасно поєднують національне та загальнолюдське». Символ вода фігурував у наукових дослідженнях Я. Головацького, О. Потебні, Є. Масловської та ін. О. Сімович зауважує, що «повний семантичний спектр

слова-символу включає елементи, пов'язані як з позитивним, так і негативним змістом».

Наприклад, можна кваліфікувати як символічні МН, що співвіднесені з парадигмою жінка - архетипна природна стихія: вода - це символ жінки, чесності й правдивості, кохання, сили; вогонь символізував духовну енергію, кохання, плодючість, багатство, щастя, сімейний добробут.

Виявляючи символічне значення ботанічних слів-символів, О. Сімович враховує позамовні чинники – «вологолюбність рослин, їх зовнішній вигляд, колір ...». «Процес перетворення слова на символ супроводжується приглушенням семи "рослина" та актуалізацією асоціативної семи "людина". Спільними семами, на основі яких відбувається зближення двох лексем, що належать до різних лексико-семантичних груп, стає переважно "краса", "зовнішній вигляд". Наприклад, жінка — рослина: сосна у багатьох народів є символом життєвої сили, плодючості, сили характеру, безсмертя, у новогрецькій мові аналогом є інша назва дерева через інше розташування країни Куларісі, жінка - тварина: гадюка уособлює енергію життя, глибоку мудрість, приховані знання, а також може символізувати злобу, лютість, підступність, лукавство, у новогрецькій ця лексема має теж саме значення Фуді-колово; жінка - птах: квочка символізує прекрасні материнські якості, ніжну й турботливу вдачу, розсудливість та мудрість, Кота теж символізує дбайливу дружину та мати. М. Новикова, І. Шама зауважують, що будь-якому символу притаманні «асоціативність, емоційність, антропоцентричність, він повинен бути стійким і контекстуально зумовленим». Національно-культурна символіка визначає репертуар стереотипних, прототипних слів-символів, які функціонують у мові фольклору, художньої літератури, розмовному мовленні та інших соціокомунікативних системах.

Висновки до 1 розділу

Становлення та інтенсивний розвиток гендерних досліджень у лінгвістиці припадає на кінець ХХ століття, що пов'язане із змінами наукової парадигми в гуманітарних науках під впливом постмодерністської філософії. Новий підйом процесів категоризації, відмова від признання об'єктивної істини, інтерес до суб'єктивного, до приватного життя людини, розвиток нових теорій особистості, зокрема теорії соціального конструктивізму призвели до перегляду наукових принципів вивчення категорії етнічності, віку і статі, які раніше інтерпретувались як біологічно детерміновані. Новий підхід вимагав нової термінології, яка б більш точно відповідала методологічним цілям дослідників, що і стало причиною введення в науковий опис терміну "гендер", який покликаний підкреслити суспільно обумовлений характер статі, його конвенційність, інституціональність та ритуалізованість. Цей підхід яскраво стимулював вивчення лінгвістичних механізмів проявлення гендеру в мові та комунікації.

У своїй роботі ми зробили спробу дослідити поняття гендерної лінгвістики більш детально. Ми розглянули особливості мовлення чоловіків та жінок на матеріалі новогрецької та української мов. Нами були розкриті гендерні стереотипи та їхнє втілення на когнітивному та мовному рівнях, де ми детально розглянули поняття фемінності-маскулінності, а також мовного сексизму, що експлітично впливають на мову та мовців.

Нами було розглянуто семантику і структуру метафори, підхід до вивчення якої обґрунтовано в працях Н.Арутюнової, О.Балабан, В. Виноградова, І. Ільїнської, О.Тараненка, О.Черкасової та ін.

На прикладах української та новогрецької мов ми побачили метафоричні перенесення значень слів, які допомагають глибше розглянути лексичні одиниці.

Особливу увагу у нашій роботі ми віділили значнню метафори. Ми проаналізували різні види метафор, спираючись на класифікації відомих вчених: Н.Арутюнової, Дж. Лакоффа і М. Джонсона, Р. ван ден Брока та інших.

Також нами було розглянуто зв'язок метафори із символом, що за допомогою символічних значень дало змогу дослідити нові аспекти діфеніції слів, як в українській, так і в новогрецькій мовах.

РОЗДІЛ 2. ТИПІЗОВАНІ ОБРАЗНІ ПАРАДИГМИ ЯК ЗАСОБИ СЛОВЕСНОГО ВТІЛЕННЯ КОНЦЕПТУ ЖІНКА У НОВОГРЕЦЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

2.1. Концепт *жінка* як лінгвокультурологічне явище

У межах сучасної антропоцентричної парадигми актуальним є вивчення мови з погляду її участі в пізнавальній діяльності людини. Дослідження останніх десятиліть показали неадекватність іманентного підходу до мовної системи, який ігнорує діяльну природу мови і її належність до процесів життєдіяльності людини й суспільства. Внаслідок цього в лінгвістиці відбулася зміна ціннісних орієнтацій, окреслився новий напрям вивчення мисленнєвих процесів і соціально важливої моводіяльності людини. У центрі лінгвістики початку ХХІ ст. опинилися процеси одержання, оброблення і зберігання величезної інформації. Було доведено, що, одержуючи нову інформацію, людина співвідносить її з уже наявною, породжуючи при цьому нові смисли. У працях Дж. Лакоффа, М. Джонсона, Р. Лангакера, Л. Талмі, У. Чейфа, Р. Джекендоффа, Ч. Філлмора, А. Вежбицької, Н. Арутюнової, З. Попової, Ю. Степанова, Й. Стерніна, С. Єрмоленко, В. Жайворонка, В. Л. Мацько, А. Мойсієнка, Л. Ставицької та інших дослідників містяться важливі теоретичні положення стосовно питань збереження знань про світ, їхнього структурування в мові та використання у процесі комунікації тощо[8, с. 54].

На сучасному етапі розвитку когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології найбільш актуальними є питання про природу

мовного знання, його засвоєння і використання. Відповідно до цього виділяються три напрями дослідження: вивчення видів і типів знань, представлених у мовних знаках та винайдення механізмів здобуття цих знань; аналіз умов виникнення й розвитку мовних знаків та осмислення законів, що їх регулюють; вивчення співвідношення мовних знаків і культурних реалій, у них відображених. Теоретичну основу дослідження склали антропоцентричні, дискурсні, когнітивні, психолінгвістичні, прагмалінгвістичні і лінгвокультурологічні ідеї сучасного мовознавства, пізнавально-аксіологічні аспекти грецької та української мовної картини світу.

При аналізі мовних явищ виходимо з того, що мовні форми є динамічним явищем, логіка розвитку якого найперше залежить від еволюційної мисленнєвої активності їхніх носіїв, від соціальних, загальнокультурних та національних чинників. Мову розглядаємо як шлях проникнення знань у сучасну ментальність нації, а також у світогляд наступних поколінь, тому що концепти, метафори, епітети, порівняння та інші образні засоби, які називаються традиційними, зберігають відгомін давно минулих літ і діятимуть ще довго в майбутньому. Лінгвокультурологія – нова галузь лінгвістики, яка вивчає особливості вияву в мові культури народу. Спосіб організації об'єктивної дійсності й особливості її сприйняття певним колективом відображається в категоріях, одиницях і формах мови. У мові людина закріплює і зберігає результати пізнання об'єктивної дійсності, з покоління в покоління передає набутий досвід і знання, через мову сама збагачується досвідом інших. Мова є основною формою реалізації мовної свідомості багатьох поколінь людей, носіїв певної мови. Відображені в мові знання й уявлення про довкілля складаються в певну систему поглядів, своєрідну колективну мовну філософію, яка прищеплюється всім носіям мови й регулює їхню поведінку. Отже,

мова не тільки відображає навколишній світ, а й інтерпретує його, створюючи особливий світ, у якому живе людина, і особливі стереотипи, які успадковує людина і якими програмується її життя. Об'єднуючи людей через спілкування, через збереження і передачу культури та способу життя, мова формує націю.

Дослідження мови в аспекті лінгвокультурології надає змогу виявити лінгвокультурні особливості певної нації та проаналізувати її етносвідомість і мовомислення; простежити еволюцію лінгвокультурного статусу етносу; описати культурні компоненти в семантиці мовних знаків і текстів, а також наявні в мові культурні коди; з'ясувати, чи мовці усвідомлюють ці компоненти й коди та як вони впливають на мовленнєві стратегії тощо[15, с. 408].

У мовній картині світу особливе місце займає концепт жінка, як один з найважливіших феноменів національної свідомості. Специфіка національно-культурної свідомості визначається цілим рядом соціальних стосунків до світу: до Бога, до природи, до власності і так далі; найбільш показовою ознакою є відношення до жінки, оскільки у будь-яку епоху і у будь-якому суспільстві відношення до жінки, відбите в мові, характеризує рівень культури нації в цілому.

На думку дослідників, сам концепт *жінка* є проекцією стереотипних уявлень про жінку як носія соціально приписаних якостей і властивостей, що сформувалися на підставі статевих, сімейних, громадських, етичних, естетичних і інших функцій. Цьому соціальному феномену присвячені окремі дослідження в області філософії, соціології, психології, історії, політології. Жінка як феномен отримує множинне і варіативне позначення в грецькій та українській мовній картині світу.

Мовна картина світу трактується як відображений засобами мови образ свідомості-реальності, модель інтегрального знання про концептуальну систему уявлень, що репрезентуються мовою. Вона

відмежовується від концептуальної картини світу, яка є підґрунтям мовного втілення, словесної концептуалізації сукупності знань людини про світ. Мовна і концептуальна картини світу є культурно детермінованими, а відповідно – специфічними для кожного народу [2, с. 19-26].

Концепт жінка є одним з ключових концептів світу. Жінка-мати, ось та перша людина, з якою буде взаємодіяти новонароджений, і можна сказати, що саме її очима маленька істота дивиться на навколишній світ, тобто він сприймає його через призму материнського сприйняття. Образ жінки-матері – це складне ідеографічне явище. воно характеризується такими поняттями, як добро, мужність, ніжність. У багатьох лексичних одиницях відбито шанобливе ставлення до матері, показано, що мати – це життєва мудрість, джерело знань.

Жінка є носієм якоїсь таємниці, таємниці народження, яка для решти світу є незбагненою і недосяжною. Вона - священна посудина, яка осіяна Божим благословенням і є запорукою того, що таємничий процес відтворення роду людського не урветься ніколи. Материнство-ось та основна функція, яку покликана виконувати на землі жінка [3, с. 177].

У площині “соціології” концепт *жінка* може розглядатися з декількох позицій: сімейний стан, соціальний статус, вік, суспільна діяльність.

Наявність унікальних титулів, розмаїття реалій у площині “соціальний статус” послужили мотивом виникнення лексичних одиниць, які не мають аналогів в інших мовах. Наприклад вживання лексем *Κόρια* у грецькій та *Пані* в українській мовах.

Зі сторони психології характеристика жінки включає такі категорії, як характер, пам’ять, мислення, взаємовідносини.

Не менш важливою стороною концепту *жінка* є культурологічний пласт моральності, під яким маються на увазі морально-етичні підвалини, традиції, норми поведінки, що склалися в суспільстві[4, с.17].

З глибокої давнини пішло те, проти чого зараз борються сучасні жінки: нерівність статей, тобто гендерна нерівність. Жінка перетворилася на предмет майна, з яким можна робити все що, завгодно не узгоджуючи з її бажанням.

Але 19 століття поклало початок корінним перетворенням образу й концепту жінка. Вона привселюдно оголосила про свої права як про права повноцінної особистості. І ця обставина негайно відбилася на структурі цього концепту. З нею стали вважатися, правда, вельми неохоче: їй дозволили отримувати освіту, заробляти більше за чоловіка, голосувати на виборах і водити машину і т.д. Але, все це як і раніше супроводжується різними фразеологізмами, за допомогою яких чоловіки намагаються повернути втрачену перевагу.

Але якщо задуматися, то можна виявити, що практично 75% всіх предметів, які нас оточують, мають жіночий рід. Навіть земля і та жіночого роду. Мати - сира земля, це вислів пішов з незапам'ятних часів.

Як би чоловіки не намагалися принизити значення жінки, саме вона є тим вічним двигуном, що змушує здійснювати різні вчинки. Саме на честь Неї був підкорений Еверест, саме через Олену Троянську була розв'язана одна з найбільш кривавих війн людства[7, с. 163-170] .

Культурологічний концепт *жінка* являє собою образ, який складається з декількох пластів. Відрізняючись своїми когнітивними та інформативними аспектами, разом вони складають поняття *жінка* як національно-культурне явище. Основу цього образу складає пласт фізіології, з точки зору якої жінка – це істота, яка за статевими ознаками відрізняється від чоловіка. Основною ознакою будь-якої представниці жіночої статі є її здатність до дітонародження. На цей образ

нашаровуються інші характеристики, які слугують поштовхом до виникнення лексичних та фразеологічних одиниць, котрі віддзеркалюють національно-культурну сторону соціуму.

Всі перераховані вище трансформації образу жінки вплинули і на її лексичну репрезентацію, поступово додаючи до ядра концепту все нові й нові значення.

Реалізація концепту *жінка* пояснюється сукупністю соціологічних, психологічних, історичних факторів, своєрідністю ментальності та національно-культурним світосприйняттям. Інакше кажучи, лінгвокультурні концепти будь-якої мови – дзеркало національної культури[14, с.176].

Таким чином, можна зробити висновок, що у сучасному мовленні спостерігається тенденція до широкого використання жіночих гендерно означених лексем. Значний вплив на цей процес справляє навколомовне середовище, підпорядковане загальним тенденціям розвитку суспільства, спрямованим на глобалізацію та інтернаціоналізацію світових процесів. Під їх впливом зникають існуючі колись культурні межі, мова наповнюється новими лексемами. За рахунок збагачення мовностилістичної палітри грецької та української мов сучасними характеристиками, розширюється змістова концептосфера поняття *жінка*.

2.2. Лексико-семантичні поля, що характеризують жінку у новогрецькій та українській мовах

Взаємовідносини мови і культури традиційно були об'єктом пильної уваги лінгвістів та дослідників культури. Однак, наприкінці минулого століття інтерес до дослідження даної «лінгвокультурної» взаємодії особливо підвищився. Певний прогрес у вивченні зв'язку культури і мови

додала поява таких наукових дисциплін як етнолінгвістика, лінгвокультурологія, культурологічна лінгвістика.

У дослідженнях цих лінгвістичних дисциплін спостерігається змішування або взаємозамінювання близьких за значенням термінів, понять, тому в науковій літературі не існує єдиної думки щодо розуміння терміна концепт.

Звернувшись одним із перших у світовій лінгвістиці до дослідження концептів, російський науковець С.А. Аскольдов вважав, що найбільш суттєвою функцією концептів як пізнавальних засобів є функція заміщення. Він вважав концепт «мисленнєвим утворенням, яке заміщує нам в процесі мислення неозначену кількість предметів одного й того ж роду».

Н. Д. Арутюнова розуміє концепт як поняття повсякденної філософії, що є результатом взаємодії національної традиції, фольклору, релігії, ідеології, життєвого досвіду, образів мистецтва, відчуттів та системи цінностей. Концепти утворюють “своєрідний культурний прошарок, що є посередником між людиною і світом”.

Підставою для виділення лінгвокультурних концептів можна вважати систематизовані в дослідженні О.О. Іванової критерії: високочастотність імені концепту, лінгвокультурна маркованість, світоглядна орієнтованість, номінативна щільність, етимологічна пам'ять та ін. Таким чином, у нашому розумінні, концепт набуває статусу лінгвокультурного елемента при його культурній або національній забарвленості, а також при наявності яскраво вираженої ціннісної складової в його структурі[9, с. 31–63].

Структурування лінгвокультурологічної картини світу у сучасній мовній свідомості здійснюється під знаком помітного впливу штампів, стереотипів, за якими складаються типізовані уявлення про жінку, хоча й позитивні переважають над негативними. Як зазначає О.Л. Козачишина, стереотипизації набувають певні зміни уявлення про представників

найрізноманітніших соціальних груп, результатом чого стає поява національних, вікових, а також гендерних стереотипів.

Проблема співвідношення фемінності-маскулінності як елемент культури цікавить багатьох фахівців з різних галузей. Закономірним є зацікавлення лінгвістів до чоловічого і жіночого мовних світів, спільних і відмінних комунікативних стратегій поведінки та системи прийомів концептуалізації світу різними статями через мову [19, с. 22].

Т.М. Сукаленко виробила класифікацію із 10 жіночих характеристик, спираючись на яку ми детальніше розглянули концепт жінка:

- жінка – природа (*τρόμη* – жінка-гроза), (*всесвіт* – багатогранна);
- жінка – архетипна природна стихія (*εφόρεσε τον ουρανό με άστρα* – вона вирядилася), (*сонце* – жінка легкої поведінки);
- жінка – тварина (*κουνέλα* – плодова жінка), (*вовчиця* – приваблива, незалежна жінка);
- жінка – птах (*καρακάτσα* – говірлива жінка), (*голубка* – лагідна жінка);
- жінка – комаха (*πεταλούδα* – метелик), (*сова* – мудра жінка);
- жінка – рослинний світ (*ρωγίτσα* – жінка – ягідка), (*капустина* – працююча жінка);
- жінка – артефакт (*κούκλα* – жінка – кукла), (*чаша* – духовно збагачена жінка);
- жінка – часове поняття (*είναιστηνώρατης* – вона скоро народжуватиме), (*осінь* – мудра жінка);
- жінка – міфічна істота (*στρίγγλα* – відьма, мігера), (*мегера* – криклива жінка);
- жінка – абстрактне поняття (*αγάπημον* – кохана), (*таємниця* – загадкова жінка) [19, с. 34].

Отже, спробуємо розглянути кожний з цих типів образних парадигм та зробити порівняльну характеристику концепту жінка у новогрецькій та українській мовах.

Жінка – природа

СТИХІЯ. Слово *стихія* на позначення явища природи вживається у метафоричному значенні «непередбачувана жінка, яка може нести в собі руйнівну, ворожу чоловікові силу»: стихія, що називається жінкою.

У новогрецькій мові до типології цієї парадигми можна віднести приклад – *Δεύτερα φύση* – друга натура, що, як і – стихія – означає непередбачувану жінку.

ВІТЕРЕЦЬ. Серед назв природних стихій вітер є тією стихією, що динамізує внутрішній світ за принципом етимологічного зв'язку вітер-дух-душа. Л. Ставицька слушно зауважує, що «душа вважалась за істоту вітряну, подібну до вітру», «динамічна ознака вітер-душа легко приєднує позитивно оцінні співзначення», тому не випадково слово вітерець уживається на позначення сором'язливої жінки, що має ніжну душу: *сором'язлива, а душею ніжна, ніби ранковий вітерець*.

У новогрецькій мові до цієї категорії можна віднести наступний приклад: *αερίκό* – граціозна жінка. Образ жінки у цій лексемі постає у позитивному забарвленні, але на відміну від української мови має інше значення. Це жінка, що має красиві рухи і яка притягає чоловічі погляди, викликає в них потяг і захоплення.

Жінка – архетипна природна стихія

ЗІРОНЬКА. Слово зіронька у функції пестливого звертання до людини постає фемінно маркованим в українській мові на прикладах звертання – зіронько. Фразеологізм *зіронька* вживається на позначення вродливої жінки.

У новогрецькій мові ситуація виглядає так само, тобто образ жінки постає у позитивному забарвленні: *αστέρι* кажуть про неймовірно вродливу

та яскраву жінку. Тобто, і в новогрецькій і в українській мовах ця лексична одиниця означає одне й те саме.

Жінка – тварина

КОЗА. Слово стало семантичною основою для формування значення переважно з відтінком іронії. Інколи *коза* ще вживається на позначення згубленої дівчини (жінки) легкої поведінки.

У постійних народних порівняннях у лексемі *коза* акцентуються теми, співвіднесені з такими рисами вдачі жінки:

- прудкість, жвавість: *прудка, як коза*;
- чванливість: *як коза в золоті*.

У новогрецькій мові слово *козатак* само має негативне значення та позначає жінку, що має важкий характер: *катсіка – відьма*.

ВИДРА. Слово *видра* розвиває метафоричне значення з відтінком зневажливості «про надмірно худорляву жінку» із супровідними конотаціями «негарна, зазвичай зла».

У новогрецькій мові лексема *видра* теж має негативне значення: *βύδρα* – занадто худа жінка.

Антонімом цієї лексеми в українській мові є *корова*, яка позначає занадто товсту, незграбну жінку. В новогрецькій мові є повний аналог – *αυελάδα*, але поряд з цим активно вживається лексема *φώκια* (тюлень), що для української мови не є характерним.

До цієї ж категорії слід віднести й підгрупу **Плазуни**.

ЗМІЯ. Слово *змія* розвиває два аспекти загальнономовних переносних значень: «зла, підступна людина» і «хитрий, лютий ворог», але у різнотипних дискурсах ця номінація постає фемінно маркованою і вживається на позначення:

- підступної жінки: *підступна, як змія; підступна, як змія підкогодна*. У художніх текстах спостерігаються аналогічні семантичні ознаки: *підступна змія-чаклунка*;

- хитрої жінки: *хитра, мов змія*.

У новогрецькій мові значення цієї лексичної одиниці залишається незмінним – *Φίδι κολοβό* – зміюка, хитра, підступна, зла жінка.

Жінка-птах

ЛАСТІВКА. В українській міфології *ластівка* – «чиста» пташка, наділена жіночою символікою. Вона приносить на своїх крилах радість-весну. «Вважали, що там, де оселиться ластівка, неодмінно буде щастя, бо крім весни, із вирію вона приносить кохання – чарування молоді, приплід худоби». Звісно, «... у весільних піснях ластівка символізує матір ...»; а ще «... птах символізує також дружину, сестру ...», у переносному значенні функціонує як ласкава назва дівчини [19, с. 126].

У новогрецькій мові *Жінка-птах* означає говірливу жінку, наприклад: *γαλιάνδρα* – жайворонок, позначає жінку-щебетуху.

У цій категорії ми також відокремили одну підгрупу: ***Свійські птахи***.

КВОЧКА. Дуже часто в українській мові ця лексема виступає у значенні «жінка-домосідка».

У новогрецькій мові квочка має теж саме значення: *Κότα* – домосідка, домогосподарка, дбайлива дружина та мати. Але поряд із цим значенням лексема *κλώσσα* позначає дуже говірливу, балакучу жінку і має дещо принизливу конотацію.

Жінка-комаха

МЕТЕЛИК. Відомо, що в японців метелик символізує молоду жінку, а метелики, що пурхають один навколо іншого, означають сімейне щастя.

В українській мові – *метелик* – це позначення жінки легкої поведінки, з якою не зав'язуються серйозні стосунки.

Древні греки вважали метелика символом безсмертя душі. Психея, ім'я якої означає «душа», зображувалася у вигляді дівчини з крилами метелика» Лексема *πεταλούδα* новогрецькій мові має теж саме значення,

але має більш негативно забарвлену конотацію і вживається у значенні «повія».

БДЖОЛА. Бджола виступає багатогранним символом, бо уособлює мудрість, родючість, працьовитість, ощадливість, порядок, чистоту та цнотливість.

Фемінну маркованість символу *бджола* відзначають дослідники фольклору: «у фольклорних текстах бджола виступає як жіночий образ ... В народних уявленнях паремія *роботяща, як бджілка* означає «працьовита дівчина, жінка» [19, с.132].

Так, у новогрецькій мові теж існує вираз роботяща бджілка: *η εργάτιδα μέλισσα*.

Жінка – рослинний світ

ДЕРЕВО. Світове дерево як символ життя може бути метафорою людини взагалі й жінки зокрема. Лексема деревонасичена глибоким змістом і побудована на основі рослинних асоціацій вживається на позначення молодої жінки: *чарівна, мов молоде весняне дерево*.

В українській мові фразеологізованою можна вважати словосполучку *струнка, як берізка*, тобто зменшено-пестлива форма берізка постає еталоном стрункої жінки.

У новогрецькій мові існує лексема, яка теж позначає струнку жінку: *τοκυπαρίσσι* (кіпарис). Розбіжність у вживанні різних дерев для позначення одного значення пояснюється різним географічним положенням двох країн. Відомо, що у Греції не ростуть берези, в Україні ж можна зустріти кіпириси, але дуже рідко.

У межах цієї парадигми можна виділити лексико-семантичну групу ***Трава***.

У новогрецькій мові є лексема, що показує жінку з негативного боку: *τσουκνίδα* – жінка-язва (кропива). В українській же мові ця група майже не представлена. Лише сам гіперонім *трава* зустрічається okazіонально,

опосередковано, тобто через семантику фертильності – здатності народжувати, трава може уособлювати жінку, про що свідчить текст роману П. Загребельного «Роксолана». Фемінна маркованість слова *трава* у цьому романі виявляється в регулярному входженні слова до фразем *проростати (стелитися), мов зелена (молода) трава* на позначення жінки як об'єкта чоловічого сексуального інтересу [19, с. 104].

Порівнявши приклади, ми можемо зробити висновок, що присутній лінгвокультурологічний аспект дає нам змогу побачити відмінності світогляду українців та греків.

Натупна виділена підгрупа у цій категорії парадигм – **Плід**.

СУШЕНИЦЯ. У діалектах української мови зафіксовано слово *сушениця* («сушені фрукти, ягоди»), яке вживається на позначення худої жінки.

У новогрецькій мові цю категорію представляє слово *ρωγίτσα* – жінка-ягідка, що позначає веселу жінку з формами. В українській мові теж вживається ця лексема у тому ж значенні, але на відміну від новогрецької мови, в українській вона ще може вживатися і у функції апелювання.

Жінка – артефакт

ЛЯЛЬКА. У художніх дискурсах акцентуються риси на позначення естетичних якостей жіночої вроди: *гарна, як лялька*. Домінантною основою семантичного переосмислення постає «краса, врода», то в народних порівняннях семантичний профіль номінації постає в іронічному ракурсі: *ладна, як з болота лялька* – бридка жінка.

Так, і у новогрецькій мові слово *лялька* має теж саме значення, що і в українській: *κούκλα* – вродлива жінка, але воно є також двобічним, тобто позначає як вроду жінки, так і її поганий характер, наприклад, фразеологічна одиниця *ап'έξω κούκλα και από μέσα πανούκλα* має значення «гарна жінка, що має поганий характер».

На наступному прикладі теж можна побачити «предметність» цього концепту.

КАРТИНА, КАРТИНКА. Граматичне значення жіночого роду слова-метафори *картина* робить його фемінно маркованим: вислів *гарна, як картинка* – дуже гарна жінка.

В новогрецькій мові існує аналог: *γυναικα-εικόνα* – дуже красива, ідеальна жінка, як з картинки.

Жінка – часове поняття

СВІТАНОК. Попри те, що світанок є іменником чоловічого роду, згадана фемінна маркованість забезпечується виразним фемінним елементом у семантичній структурі слова в українській мові: *чиста, як серпанковий світанок*.

Як відомо, світанок у переносному значенні ще означає зародження. Так, у новогрецькій мові образ жінки як часового поняття можна побачити натакому прикладі: *είναι στην ώρα της* – вона скоро народжуватиме, але у цій фразеолгічній одиниці вживається гіперонім *ώρα* (час, година).

Жінка – міфічна істота

БОГИНЯ. В античній міфології, у язичництві та деяких східних релігіях лексема *богиня* – «божество жіночої статі». У переносному значенні богиня вживається як метафора на позначення жінки, дівчини надзвичайної, чарівної вроди, а також коханої жінки. У фразеології знаходимо порівняння: *гарна, як богиня*, що вживається на позначення вродливої жінки.

Наступний приклад засвідчує інший спектр семантики: «жінка, що є об'єктом поклоніння, до якої шанобливо ставляться»: *вона поводитись, як богиня*.

У новогрецькій мові образ жінки у класифікації міфічної істоти займає особливо важливе місце, адже міфологія у Греції була дуже розвинена. Саме слово *Θεά*(богиня) означає вроду, мудрість та шанобливе

ставлення. У наступному прикладі у номінації *богиня* імпліцитно закладено прецедентне ім'я *Αφροδίτη* (Афродіта). У давньогрецькій міфології – одне з 12 верховних божеств Олімпу, богиня кохання та вроди. Однак, цю лексему слід веднести до наступної лексико-семантичної групи.

У цій категорії виділено ще одну групу ***Міфоніми***.

МЕГЕРА. В українській фразеології наявне порівняння: *зла жінка, як мегера*. Очевидно, що воно походить з давньогрецької міфології – одна з трьох богинь помсти, первісне значення якого стало семантичною основою для формування значення «зла, сварлива жінка».

У новогрецькій мові присутнє порівняння: *γυναίκα-μέγαιρα*, що означає дуже злу, погану та підступну жінку.

Продовживши розкривати дану категорію парадигм, виділено групу ***Назви титулованих осіб***.

КОРОЛЕВА. Єуніверсальною для багатьох країн і культур. Слово королева у загальномовному значенні вживається на позначення жінки, що вирізняється з-поміж інших красою, поставою і т. ін. Саме слово *королева*, як пише В. Гітін, викликає асоціації з гордою, вродливою, величавою володаркою, яка нібито сяє богоподібно.

Лексична одиниця *королева* у художніх текстах функціонує з такими значеннями:

- виглядати як королева;
- триматися як королева.

Γυναίκα βασίλισσα часто вживається у новогрецькій мові. Царицею або королевою греки називають жінок з виразною красою та поставою.

Жінка – абстрактне поняття.

МРІЯ. Можна відзначити виразну фемінну маркованість одного зі значень слова мрія «про кохану людину» [19, с. 141].

У новогрецькій мові до цієї класифікації можна віднести такий приклад: *γυναικα-όνειρο*, що може означати вродливу жінку, жінку-казку, жінку-ідеал. Таке ж саме значення наявне і в українській мові: *жінка-мрія*.

Провевши порівняльний аналіз образу жінки у новогрецькій та українській мовах, можна зробити висновок, що концепт жінка у обох мовах зазвичай має одне й теж саме значення, взагалі він має як позитивне, так і негативне забарвлення. Однак, слід зазначити, що самеу народній фразеології та пареміології з темою родинних стосунків, побутової поведінки, інтелектуальних та моральних рис людини образ жінки маркований переважно негативно або принаймні зі зверхньо-поблажливими та іронічними конотаціями, що відзначається у відповідних досить численних дослідженнях на матеріалі різних мов (акцентуються такі ознаки, як непостійність, нещирість, сварливість, упертість, подружня невірність, яка жінці, на відміну від чоловіка, жодним чином не прощається, нижчий, ніж у чоловіка, інтелектуальний потенціал, який, однак, може певною мірою компенсуватися хитрістю та особливим чуттям, надмірна балакучість, надмірна увага до своєї зовнішності, марнотратство; соціальна діяльність жінки обмежується сферою побуту), рідше – без прямої емоційної оцінки, але з акцентуванням її як члена сім'ї, який не має самодостатньої цінності й повинен лише доповнювати чоловіка, знаходячись у залежності від нього.

Розбіжності у лексичних одиницях новогрецької та української мов полягають у культурному світобаченні народів. На прикладах нами була показана різниця у представленні концепту жінка в українській та новогрецькій мовах.

2.3. Концептуалізація гендерних стереотипів у системі метафоричних номінацій на позначення жінки у новогрецькій та українській мовах

Великий вплив на формування концепту ЖІНКА виявляють соціальні, культурно - історичні чинники, а також міфологія, релігія, суспільні процеси, промислово-економічний розвиток, біологічні особливості жінок. О. Чибишева зауважує, що «гендерна ідентичність жінки, моделі її поведінки, психологічні характеристики особистості залежать як від біологічних, так і від соціокультурних факторів».

У пострадянському мовознавстві В. Телія вперше запропонувала методику лінгвокультурного аналізу концепту ЖІНКА у фразеології: «Однією з базових процедур лінгвокультурологічного аналізу є попередня ідеографічна параметризація самого концепту за його частинами, які віддзеркалюють всі іпостасі жінки: природно-фізичні, фізіологічні, психологічні та інтелектуальні (такі, наприклад, як вік, зовнішність, сексуальність, риси характеру, пов'язані з належністю саме до цього "роду людського", особливості розуму), соціально-статусні, рольові тощо. Для побудови на цій основі концептуального каркасу, на який і "накладаються" способи номінації тих чи інших властивостей жінки, важливо виділити і таксономічні сітки всередині кожного з параметрів».

Параметризацію процедури концептуального аналізу І. Зикова розширила й удосконалила під впливом ідей В. Телії, при цьому зауважуючи, що «всередині головної концептуальної основи можна виділити ряд субкон-цептів, які розкривають найбільш релевантні фокуси концептуалізації ціннісних орієнтирів тендерної картини світу. Субконцепти можуть бути простими і складними, які містять два й більше концептуальних складників».

У межах нашого дослідження найбільш прийнятною видається концептуальна структура, запропонована в роботі О. Чибишевої, яку вважаємо найоптимальнішою для аналізу концепту ЖІНКА на матеріалах новогрецької та української мов.

О. Чибишева акцентує увагу на найбільш вагомим характеристиках концепту ЖІНКА та виділяє три мікроконцепти:

«Зовнішні характеристики людини», «Внутрішні характеристики людини», «Соціальні характеристики людини», які мають такі рівні структури: концептуальний аспект, концептуальний сегмент, концептуальна ознака.

У структурі концепту ЖІНКА доречно виокремити чотири мікроконцепта:

1. Мікроконцепт "Зовнішні характеристики" містить у собі концептуальні аспекти "Зовнішність", "Одяг".

2. Мікроконцепт "Біологічні характеристики" містить у собі концептуальний аспект "Вік жінки".

3. Мікроконцепт "Внутрішні характеристики" містить у собі концептуальні аспекти "Морально-етичні якості", "Емоційно-психологічні характеристики", "Інтелектуальні якості".

4. Мікроконцепт "Соціальні характеристики" містить у собі концептуальні аспекти: "Сімейний стан", "Реляційні характеристики, що виявляються у ставленні до чоловіка", "Соціально-сексуальні характеристики" [24, с. 100-105].

Мікроконцепт "Зовнішні характеристики"

Концептуальний аспект "Зовнішність".

Українська мовна картина світу репрезентує зовнішній вигляд жінки шляхом його означення за такими параметрами: за кольором шкіри і волосся; за будовою тіла та зростом; характеристика в опозиції вродлива / невродлива; характеристика в опозиції гарно, зі смаком убрана / неохайно (недоладно) вбрана, нечупарна».

У мовній картині світу українців високий зріст людини постає експресивно маркованою частиною дійсності. За даними дослідженого мовного матеріалу, можна стверджувати, що в структурі мікроконцепту

"Зовнішні характеристики" домінує ознака високого зросту, це підтверджують лексеми, які вживаються на позначення високої на зріст жінки: *шафа, гаргара, тичка, драбина, кобила, жирафа*.

У новогрецькій мові лексичних одиниць, що позначають на зріст жінки не так багато, як в українській і вони мають позитивне забарвлення: *κιπάρισσα* – гарна, висока, струнка жінка, *κόμματος* – дуже гарна та висока жінка.

У дослідженій нами метафоричній системі частіше концептуалізується худа жінка, ніж товста. Худу, струнку, тендітну жінку асоціюють із: *стеблина, билина, тополина, берізка, верба, сосна, сосонка драбина, жердина, дошка* (худа, позбавлена жіночої принадності жінка), *свічка* (струнка жінка); (худа, виснажена жінка), *видра* (енергійна й надмірно худа жінка), *ящірка* (надмірно худа, тонка жінка чи дівчина), *лань* (тонка і тендітна жінка).

У новогрецькій мові теж присутні лексичні одиниці, які характеризують струнку або надмірно худорляву жінку: *κυπαρίσσι*- кипарис (струнка дівчина), *λυγερή* – струнка жінка, *ζαργάνα* – струнка та тендітна жінка, *αερινό κορίτσι* – тендітна дівчина, *εύζωνος* – струнка жінка, з дуже стрункою талією, *αβρός* – струнка та тендітна дівчина.

На позначення товстої, огрядної, неповороткої жінки в українській мові домінують: *тумба* (товста, неповоротка жінка); *гарба* (огрядна жінка); *ковдра; корова, кобила, свиня, ропуха, рохля* (товста жінка), *туча* (огрядна жінка).

В новогрецькій мові теж є свої аналоги, що характеризують товсту жінку: *φώκια* – товстуха (товста, незграбна жінка), *αλόγα* – велика та некрасива жінка, *πατάτα* – товста баба, *φάλαινα* – товста жінка, *βουβάλα* – товста та неохайна жінка, *φакλάνα* – товста жінка, з великим животом, *πατόζα* – дуже товста жінка, *σαλούφα* – погана та товста жінка.

У свідомості кожного народу сформувався свій ідеал жіночої вроди. Етнічний ідеал жінки, особливо її зовнішній вигляд, тісно пов'язаний з національними культурними символами.

Зовнішність жінки у французькій лінгвокультурі доволі часто пов'язується з описом її вроди. При цьому зауважують, що ця «якість дана жінці природою і реалізується незалежно від її бажання на підсвідомому рівні»..., але варто не забувати про те, що вона має здатність швидко згасати. Ф. Мухутдінова у дослідженні, присвяченому концепту ЖІНКА у французькій мовній свідомості, зазначає: «Поняття краси тісно пов'язане з поняттям шарму». Дослідниця, описуючи параметри жіночої вроди у французькій культурі, наголошує, що велику увагу там приділено таким деталям жіночого портрета, як очі, плечі, шкіра та жіноче тіло.

Показовим є той факт, що «в англійській субстандартній лексиці в образі жінки не існує чітких критеріїв для визначення привабливості/непривабливості жінки».

Концептуальна ознака фізично красива є домінантною у концептуальному аспекті "Зовнішність". Ця ознака для жінки є визначальною, бо є досить багато мовних засобів для об'єктивації та оцінки жіночої краси. Характерним є той факт, що вродлива жінка концептуалізується у системі лексичних одиниць, що зазвичай виступають еталонами жіночої краси у пареміях та порівняльних зворотах: *троянда, очеретина, квітка, квіточка, маків цвіт, зірка, зоряночка, струмінь джерельної води, сонечко, писанка, картинка, перлина, венера, німфа, золота рибка*.

Можна прослідити ту ж саму тенденцію і в новогрецькій мові: *βασιλίσα* – королева (жінка з виразною красою та поставою), *κούκλα* – лялька (вродлива жінка), *αλόγατο* – шикарна жінка, *γλάστρα* – вродлива жінка, *ζόρκια γκόμενα* – дуже гарна жінка, *καπακλήδικο μουνί* – дуже приваблива жінка, *θεογκόμενα* – дуже гарна та приємна жінка, *μουνάρα* –

жінка з вродою та жіночістю, *κουφέτο* – гарна дівчина, *αστέρι* – зіронька (неймовірно вродлива та яскрава жінка), *μούναρος* – «*θεομούναρος*» дуже вродлива та сексуальна жінка, *μωρό* – вродлива жінка.

Концептуальна ознака невродлива вербалізується у системі фемінно маркованих лексичних одиниць: *свиня*, *ряба королева*, *овечка*, *змія*, *жаба*, *мокра курка*, *відьма*, *горгона* (потворна жінка сварливої вдачі), *динозавр*.

У новогрецькій мові некрасиву жінку позначають: *καϊνάρη* – кривонога та некрасива жінка, *μπουρούχα* – некрасива жінка, *σαλούφα* – некрасива дівчина, *σαβούρα* – негарна жінка.

Ознака "метушлива" свідчить про відсутність спокою, рівноваженості, а "жвава" підтверджує повноту життєвої сили, енергії, де фігурують такі номінації: *коза*, *риба* - метушлива, *жвава жінка*, *річенька* - метушлива.

У новогрецькій мові теж присутні аналоги лексичних одиниць, що означають енергійну жінку: *γιούπι γιαγιά* – бабка-ягідка (енергійна жінка у віці), *γυναίκα SERVER* – завжди зайнята жінка, *ρωίτσα* – ягідка (енергійна та весела жінка), *γυρίστρια* – занадто енергійна та клопітка жінка, *ζούζουλο* – дівчина, що не може всидіти на місці, *ψιψινέλ* – кокетлива та грайлива жінка.

Концептуальний аспект "Одяг".

Одним із стійких гендерних стереотипів є уявлення про те, що жінка повинна бути гарно, зі смаком одягнена, носити одяг, який їй личить. Цей стереотип позначився на таких лексичних одиницях: *павичка* - жінка, яка має привабливе вбрання і привабливий зовнішній вигляд; *ляпка* - гарна жінка, схожа на іграшку вбранням і виглядом; *новорічна ялинка*.

У новогрецькій мові цю характеристику виражають *γυναίκα MULTIMEDIA* – жінка, яка завжди гарно виглядає, *τύπισσα* – стильна (жінка, яка слідкує за собою), *ψωνιάρια* – шопоголік (жінка, якій подобається купляти багато речей), *χείλη αιματοβαμμένη* – дівчина з яскраво-червоними

губами, *κατωματω* – весела жінка, що слідкує за своєю зовнішністю, *κάνω λούσα* – жінка, що дорого та гарно одягається.

Неестетично одягнена жінка концептуалізується у таких лексичних одиницях української мови: *кобила*; *коза в сарафані* - некрасиво, неакуратно одягнена жінка; *писанка* - фарбована, розмальована, занадто яскраво вбрана жінка; *сіренька птаха* - бідно вдягнена жінка з непомітною зовнішністю.

У новогрецькій мові можна прослідити такі приклади *εφόρεσε τον ουρανό με άστρα* – вона вирядилася, *σκυλί* – жінка, яка яскраво фарбується та вульгарно одягається, *αλειμένη και πασαλειμμένη γυναίκα* – занадто нафарбована жінка, *λατέρνα φορτωμένη* – розмальована жінка, багато косметики.

Отже, мотивами позитивної оцінки виступають такі жіночі риси у межах мікроконцепту "Зовнішні характеристики", як приваблива зовнішність, уміння викликати до себе симпатію, вміння одягнутись зі смаком. Домінантною як в українській, так і в новогрецькій мовах залишається концептуальна ознака - фізична краса, що тісно переплітається з внутрішньою красою жінки.

Зневажливі конотації домінують у метафоричних рядах на позначення худої та огрядної жінки.

Мікроконцепт "Біологічні характеристики"

Концептуальний аспект "Вік жінки".

В українській мові концептуальний аспект "Вік жінки" традиційно пов'язаний з молодістю жінки, яка асоціюється з позитивними емоційно-психологічними характеристиками. Для порівняння: у французькій мовній свідомості молодість жінки асоціюють з нерозсудливістю, недосвідченістю.

Вербалізації вікових особливостей жінки здійснюється за допомогою таких лексичних одиниць: *луна, очеретина, молоде весняне дерево, мак, травнева троянда, лебідка*.

У новогрецькій мові для позначення молодої жінки ми виділили наступні приклади *σαχλοκούδουνο* – молода та дурна дівчина, *πιπίλι* – молода і вродлива дівчина, *έφηβη* – юна дівчина.

Помітним є той факт, що значно більша кількість лексичних одиниць, зафіксована нами у дослідженні, вживається на позначення жінки середнього та старшого віку: *зів'яле осіннє листя* - жінка старше середнього віку; *літо* (мудра жінка середнього віку); *свічка* (жінка старша середнього віку); *ріка* (немолода жінка, на долю якої багато випало, яка багато в житті пережила); *достиглі ягоди* (зріла жінка); *гиба* - стара, немічна жінка; *калоша, підошва; сухе дерево; відьма*.

У новогрецькій, як і в українській мові, знайдено більше лексичних одиниць, що характеризують літню жінку, наприклад *ακρόπολη* – стара жінка, *πατσούρια* – зморшкувата стара, *πλαγιάτικη πλουγάτσα* – стара жінка, *τα έχει τα χρονάκια της* – жінка у віці, *περσινά ζινά σταφίλια* – згадала бабуся як була дівчиною, *μένω (μπαίνω) στο ράφι* – стара діва, *η γριά κότα έχει το ζουμί* – стара діва з молодим чоловіком, *γεροντοκόρη* – стара діва, *καφεκούτι* – стара жінка, *πατσούρα* – жінка у віці, *πλαγιάτα* – «жінка не першої свіжості», стара діва, *τεκνατζού* – стара жінка, якій подобаються молоді хлопці.

Синтез вікової ознаки старості та негативних психологічних ознак є універсальною закономірністю функціонування фемінітивів; напр.: у французькій мовній свідомості ознака старості негативно впливає на характер жінки, тому з жінкою важко домовитись про що-небудь.

Отже, як бачимо, за сумарними показниками з невеликою перевагою в українській та новогрецькій мовах переважає концептуальна ознака жінка середнього віку в поєднанні з концептуальною ознакою стара жінка.

Мікроконцепт "Внутрішні характеристики"

Концептуальний аспект "Морально-етичні якості".

До поняттєвого складника концептуального аспекту "Морально-етичні якості" входять як позитивні концептуальні ознаки, так і негативні. Ядро метафоричного вираження концепту ЖІНКА в українській мові в межах зазначеного вище аспекту становлять такі концептуальні ознаки: *пава* - уособлює пихатість, зверхність, гординю; *бджілка* - працююча жінка; *веретено* - беручка до роботи жінка, *богиня* - жінка, яка демонструє досконалу поведінку, *зозуля* – милосердна й надійна жінка.

У новогрецькій мові теж є свої аналоги цього аспекту *αερικό* – вітерець (граційна жінка), *γυναίκα WINDOWS* – жінка, що погано працює, *φυλάει το βρακί της μα πουλάει το σαρκί της* – лицемірна та дволика жінка, *κάρο με πατάτες* – дуже погана, аморальна жінка, *γύναιο* – нестерпна жінка, *διαβόλισσα* – чортиця, *θηλικό του διαβόλου* – хитра жінка, *εργατικιά* – працююча жінка, *κοπέλια* – дівчина без моральних цінностей.

Отже, у межах концептуального аспекту "Морально-етичні якості" ЖІНКА постає перед нами надмірно високої думки про себе, пихатою, але разом з тим такою, що вміє сумлінно ставитись до роботи, гідно себе тримати, бути милосердною й надійною.

Концептуальний аспект "Емоційно-психологічні характеристики".

Ми дослідили такі лексичні одиниці, з якими пов'язані негативні характеристики вербального самовияву жінки: схильність до пліткарства - *гайворони (жінота), сорока, ворона, сойка, митка, мийка, місьцеве радіо* (жінка, яка знає всі чутки, брехні й розповсюджує їх); балакучість - *щербетлива ластівка, терниця, сорока, водяна мельниця* (балакуча жінка); *сокотуха* (жінка, яка любить багато говорити; цокотуха).

У новогрецькій мові теж є багато прикладів пліткарної жінки *γυναικουλίστिका πράματα* – жінка, яка розповсюджує плітки, *κατίνα* – пліткарка, *αβανιάρα* – пліткарка, *γλωσσοκοπάνα* – пліткарка, *κυράτσα*. А

також приклади говірливої жінки *γαλιάνδρα* – жайворонок (жінка щебетуха), *γυναίκαE-MAIL* –щебетуха (говірлива жінка), *καρακάξα* –сорока (говірлива жінка).

Об'єктивізація концептуальної ознаки доброзичлива, приязна із знаком плюс здійснюється за допомогою: *голубонька* - ніжна, ласкава жінка;*лебідонька* — ніжна жінка,*душа* - жінка з прекрасними рисами характеру; *вечірня ріка* - спокійна, ніжна, ласкава жінка.

У новогрецькій мові,на відміну від української, було знайдено менше прикладів *καλό κορίτσι* – дуже поважна та добра жінка, *χαμηλοθώρα* – скромна жінка.

В українській мові сформувались такі стереотипні уявлення стосовно сприйняття жінки: це «добра, ніжна істота», яка повинна бути «скромною, сором'язливою», а коли потрібно й «рішучою, енергійною, сильною».

Лексичні одиниці, що вербалізують концептуальний аспект "Емоційно-психологічні характеристики", реалізують також негативні концептуальні ознаки, які входять до поняттєвого компонента концепту ЖІНКА й містять у собі негативну оцінку.

Ядро аспекту на позначення злої, сварливої жінки в українській мові утворюють такі приклади:*змія, гадюка* - зла, люта жінка; *кусюча, як муха у Спасівку* - дратівлива, агресивна жінка; *мегера, відьма* - зла, сварлива жінка.

У новогрецькій мові нами було знайдено такі приклади *ατσικνίδα* – кропива (жінка-язва), *γκρινιάρα* –сварлива баба (жінка, яка постійно свариться), *γυναίκα VIRUS* –жінка, що несе з собою тільки погані речі; *κατσίκα* –коза (відьма), *στρίγγλα* –відьма (жінка з поганим характером), *καρυόλα* – баба, гадюка, *γυναικόμορφο τέρας* – зла жінка, відьма, *μπουρούχα* – погана жінка, *πατσαβούρα* – зла жінка, *ρουφιάνα* – жінка з поганим характером, *κροταλίας* – змія підколодна, *καλοιακούδα, μαμούρα* – погана жінка, *γαμιόλα* – зла жінка, *τσόλι* – нікчемна жінка.

Концептуальну ознаку підла, підступна, хитра жінка формують такі лексичні одиниці української мови: *змія* - підступна жінка; *тигриця* - хижа жінка; *вогонь* - небезпечна жінка; *відьма* - жінка з містичною енергією, якої треба уникати.

Подібну тенденцію можна прослідити й у новогрецькій мові *γυναικα HARD-DISK* – злопам'ятна жінка, *μέγαιρα* – мегера (дуже зла та підступна жінка), *γυναικα trojan* – дволика жінка, *τρόμη* – гроза (загрозлива жінка), *φίδι κολοβό* – зміюка, хитра, підступна, зла жінка, *κομπίνα* – шахрайка.

Ознака самотня концептуалізує жінку, яка не має родини або не живе в родині: *верба*, *билина* - самотня жінка; *голубиця Ноева* - самотня жінка, яка не має пари й не може визначитися в житті.

У новогрецькій мові ми не знайшли багато прикладів щодо цієї концептуалізації *κουκουβάγια* – самотня жінка.

Отже, реалізуючи оцінний компонент метафоричного вираження концепту ЖІНКА, вищеназвані концептуальні ознаки: зла, сварлива, підла, підступна, хитра, небезпечна, формують ядро серед негативних ознак концептуального аспекту "Емоційно-психологічні характеристики", як в українській, так і в новогрецькій мовах.

Концептуальний аспект "Інтелектуальні якості".

На позначення розумово обмеженої жінки ми зафіксували такі лексичні одиниці: *корова*, *овечка*, *тигриця* - нерозумна жінка; *курка відморожена* - жінка з обмеженими розумовими здібностями; *калоша* - тупа жінка.

Як і в українській мові, у новогрецькій теж існує багато прикладів *καθρίν* – дурна жінка, *ζανθιά* – дурна жінка, що не розуміє з першого разу, *προβατίνα* – безглузда жінка (вівця), *σαύρα* – нецікава жінка, *παρσακλό* – дурна провокаційна дівчина.

Концептуальна ознака розумна, мудра дає змогу говорити про жінку як істоту, обдаровану великим розумом, досвідом життя, тому абсолютно

не випадково у структурі названої ознаки фігурують такі лексичні одиниці як: *змія, літо* - мудра жінка.

У новогрецькій мові таких прикладів теж було знайдено не багато *σπασικλάκι*–зубрило (жінка, яка багато знає).

Зауважимо, що концептуальна ознака дурна, нерозумна переважає у метафоричній субсистемі.

Отже, у концептуальній анкеті жінки за параметрами "Емоційно-психологічні характеристики" слід відзначити метафоричну концептуалізацію: стереотипних жіночих якостей, як-от: доброзичлива, приязна; самотня; ситуативних емоційно-психологічних характеристик, що фіксують активне вольове начало в жіночій натурі: енергійна, активна, діяльна жінка.

Серед негативних психологічних характеристик за ступенем спадання частотності домінують: зла, сварлива, агресивна; підла, підступна, хитра, хижа, небезпечна.

Мікроконцепт "Соціальні характеристики"

Концептуальний аспект "Сімейний стан".

Концептуальний аспект "Реляційні характеристики, що виявляються у ставленні до чоловіка".

Виділяємо такі концептуальні ознаки, які виявляються у ставленні до чоловіка:

а) позитивні, напр.:

- віддана - *лебідка* (вірна, віддана жінка);
Γυναίκα GOOGLE – дружина (жінка, що не відходить від свого чоловіка, постійно знаходиться поруч);
- жінка, яка має владу над чоловіком – *владна королева* (жінка, яка має владу над чоловіком).

Τον έχει δεμένο στην καλτσοδέτα της – жінка, що керує чоловіком.

Τον έχει στο βρακί της – він у неї під каблуком.

б) негативні ознаки жінки, які виявляються в сімейному житті:

- погана господиня, яка дратує свого чоловіка - *твалт*;
Аπονοικοκυρά – погана господиня.
- жінка, яка нав'язливо намагається вплинути на чоловіка, змінити його думку, поведінку, ставлення до життя — *навіжена мантачка*.
Ξέκολο – прилипала (приставуча жінка).

Концептуальний аспект "Реляційні характеристики, що виявляються у ставленні до родини".

Концептуальний аспект "Реляційні характеристики, що виявляються у ставленні до родини" містить концептуальну ознаку жінка - берегиня сім'ї: *берегиня* - жінка, яка береже і підтримує домашнє вогнище; *диня* - уособлення господині.

Κότα – квочка (домосідка, домогосподарка, дбайлива дружина та мати).

Концептуальний аспект "Соціально-сексуальні характеристики".

Концептуальна ознака принадна, сексуальна містить переважно позитивну оцінку, що засвідчують МН: *соковите виноградне гроно*, *солодка грушечка* - сексуально приваблива для чоловіків; *сметана*, *шоколадка* - апетитна жінка.

У новогрецькій мові теж існують свої аналоги цієї ознаки *αλεξίπτωτο* –загадка (жінка, яка має багато таємниць), *παρθένα* –богиня (ідеал), *βλέπω χάρα στα σκέλια μου* – про привабливу самотню жінку, *κορνίστρα* – вертихвістка, *τόφαλος* – жінка з формами, *κοκέτα* – кокетка, *αερίκό* – граційна жінка.

Отже, у структурі мікроконцепту "Соціальні характеристики" найчастіше концептуалізуються ознаки як дружина. Частотними постають ознаки на позначення жінки, які виявляються в сімейному житті: жінка - берегиня сім'ї; об'єктом метафоричної концептуалізації також є й негативні ознаки жінки, які виявляються в сімейному житті. Жінка як суб'єкт

емоційного волевиявлення в стосунках з чоловіком концептуалізується значно рідше: віддана; жінка, яка має владу над чоловіком.

У межах аспекту "Соціально-сексуальні характеристики" актуалізації зазнають жіночі концептуальні ознаки: жінка як об'єкт чоловічого сексуального інтересу: розпусна, легкодоступна.

2.4. Кореляційний підхід у порівняльному дослідженні концепту жінка у новогрецькій та українській мовах

Між тими чи іншими ознаками існує певний зв'язок та залежність. Розрізняють два основних види залежності – функціональна та статистична. При функціональній залежності кожному значенню будь-якої ознаки відповідає певне значення іншої ознаки. Така залежність характерна багатьом фізичним явищам, наприклад, тиску газу (за однієї, тої самої температури) та об'єму посудин. При статистичній залежності одному значенню будь-якої ознаки можуть відповідати декілька значень іншої. Така залежність має не функціональний, а статистичний характер, тому що певному числу значень не обов'язково відповідає певна частота вживання слова.

У лінгвістиці такого роду залежність називається кореляцією. Кореляція дослівно з латинської "correlation" – відношення, тобто це означає співвідношення, відповідність речей, понять. Кореляційним зв'язком називається такий зв'язок між ознаками суспільно-економічних явищ, за якого на величину результативної ознаки крім факторної впливають багато інших ознак, які можуть діяти в різних напрямках одночасно чи послідовно. Цей зв'язок характеризується тим, що між факторною і результативною ознаками немає повної відповідності, а лише є певне співвідношення. Особливістю кореляційного зв'язку є те, що кожному значенню факторної ознаки відповідає не одне, а ціла низка

значень результативної ознаки. Кореляційний зв'язок можна виявити тільки у вигляді загальної тенденції при масовому порівнянні факторів.

Кореляційний аналіз (кореляційний метод) – метод дослідження взаємозалежності ознак у генеральній сукупності, які є випадковими величинами з нормальним характером розподілу.

Основними вимогами до застосування кореляційного аналізу є достатня кількість спостережень, сукупності факторних і результативних показників, а також їх кількісний вимір і відображення в інформаційних джерелах.

Лінійна кореляція між ознаками передбачає, що за збільшенням значень однієї ознаки (наприклад, кількості лексико-семантичних варіантів слова) збільшується або зменшується у певному порядку значення іншої ознаки (частотність вживання слова в тексті). Якщо збільшення значень однієї ознаки супроводжується зростанням значень другої, тоді говорять про позитивну кореляцію; якщо ж зв'язок між значеннями ознак характеризується зворотнім співвідношенням, тоді говорять про від'ємну кореляцію. Розмір коефіцієнта кореляції коливається у межах від мінус одиниці до плюс одиниці, чи, інакше кажучи, від нуля до одиниці зі знаком «плюс», чи «мінус». Якщо між спостережуваними ознаками немає ніякої статистичної залежності, розмір коефіцієнта кореляції буде дорівнювати нулю чи буде близьким до нуля. Якщо ж навпаки, між явищами спостерігається дуже сильна залежність, розмір коефіцієнта кореляції буде наближатися до одиниці. Таким чином, розмір коефіцієнта кореляції вказує на ступінь зв'язку між явищами, а його знак – на характер такого зв'язку.

Кореляційний аналіз допомагає у дослідженні парадигматичних зв'язків у лексиконі. Використання такого аналізу для ідентифікації парадигматичних зв'язків між словами базується на припущенні: чим

більша тотожність лексичної сполучуваності двох слів, тим краще виявляється семантична їх тотожність.

Практично дуже складно узагальнити лексичні відповідники за типом міжмовних лексико-семантичних відношень, не змінюючи при цьому специфіку їх кореляції. Найбільш простим та універсальним є підхід, який пропонує зведення класифікації міжмовних лексико-семантичних відношень до трьох основних типів: 1) повні, 2) неповні та 3) нульові гендерні лексичні відповідності.

Така класифікація може використовуватися і для теорії перекладу, адже її основою є формально-логічні категорії. Тому, досліджуючи характер зв'язку між типами логічних відношень і семантичними трансформаціями, В.Г.Гак виділяє такі типи відношень між семемами вихідної мови та мови перекладу:

- 1) рівнозначність (збіг обсягу двох понять);
- 2) виключення;
- 3) контрадикторність;
- 4) підпорядкування чи включення;
- 5) перетин.

Виключивши з переліку другий і третій типи відношень, які, безумовно, відповідають засадам логіки, але звичайно не передбачають можливість безпосереднього співвіднесення лексичних одиниць як у зіставній (порівняльній) семантиці, так і при перекладі, можемо констатувати практично повну тотожність підходу до зіставлення лексем у порівняльному мовознавстві та теорії перекладу. При цьому не можна нехтувати тим, що під час проведення зіставних розвідок матеріалом дослідження є переважно словникові дефініції кількох мов, тобто "природні" для кожної окремо взятої мови феномени. У випадку з перекладом співвіднесення значень лексичних одиниць передбачає залучення проміжної ланки – перекладача, який, намагаючись відтворити

релевантну комунікативну ситуацію, залучає ресурси мови перекладу, покладаючись на інтуїтивний компонентний аналіз семем вихідної мови в прагненні знайти якнайближчий відповідник одиниці вихідного тексту.

Згідно з класифікацією Я.І.Рецкера, типи лексичних відношень, семантичні відношення та прийоми лексичної трансформації корелюють так:

рівнозначність → синонімія → "– "; підпорядкування → розширення / звуження → генералізація / конкретизація.

Відношення рівнозначності (еквівалентності) встановлюються між окремими значеннями лексичних одиниць (семемами), які збігаються за всіма ознаками в межах однієї чи різних систем. Слід зауважити, що одночасне врахування семасіологічного, ономасіологічного та епідигматичного аспектів призводить до констатації практично повної відсутності еквівалентів у порівнюваних мовах, відтак, слід абстрагуватися від твердження про відсутність однакових слів у мовах, що порівнюються. Категорію еквівалентності слід сприймати до певної міри умовно і постулювати її тільки стосовно тих міжмовних лексико- семантичних відповідників, які максимально збігаються за складом і змістом семантичних ознак.

1. Повні гендерні лексичні відповідності

Повними лексичними відповідностями прийнято вважати співпадаючі слова в обох мовах в усіх значеннях.

Наприклад *αερίκό* – вітерець, *αλεξίπτωτο* – загадка, *αλόγα* – лошиця, *αντρογυναίκα* – чоловікоподібна жінка, *αστέρι* – зірка, *βασίλισσα* – цариця, *μέγαιρα* – мегера, *θεά* – богиня, *καρακάτσα* – сорока, *κατιμάς* – селючка, *κούκλα* – кукла, *στρίγγλα* – відьма, *σπασικλάκι* – зубрило, *φίδι κολοβό* – зміюка, *ψωνιάρια* – шопоголік, *τρόμη* – жінка-гроза.

2. Неповні гендерні лексичні відповідності

Неповні відповідності – співпадання слів в обох мовах лише у деяких значеннях.

Наприклад *αλόγατο* – королева, *γιούπι γιαγιά* – бабка-ягідка, *εφόρεσε τον ουρανό με άστρα* – новорічна ялинка, *καργιόλα* – гадюка, *κατσίκα* – нахаба, відьма(коза), *κότα* – квочка, *κυπαρίσσι* – берізка(кипарис), *περσινά ξινά σταφίλια* – згадала бабуся як була дівчиною, *ρωγίτσα* – жінка-ягідка, *τσικνίδα* – язва(кропива), *φώκια* – корова(тюлень), *γαλιάνδρα* – щебетуха(жайворонок), *γυναικόμορφο τέρας* – відьма.

3. Нульові гендерні лексичні відповідності

Нульові відповідності – відсутність одного з мовних номінантів, що зіставляються, на позначення реалій, незнайомих носію даної мови. Такі випадки не є рідкістю, тому що не всі предмети реального світу можуть бути присутніми у всіх мовах.

Наприклад *άβγαλτη* – нервозна баба(той, що не вилупився, той, що не з'явився), *Ακρόπολη* – стара жінка(Акрополь), *αλειμένη και πασαλειμμένη γυναίκα* – занадто нафарбована жінка, *απ'έξω κούκλα και από μέσα πανούκλα* – гарна жінка, що має поганий характер, *αχώνευτη* – нестерпна жінка(незносний, непоправний); *δεσμευμένη* – заміжня жінка(зв'язаний), *δεύτερα φύση* – жіноча стать(друга натура), *είναι στην ώρα της* – жінка, що незабаром народжуватиме, *εύκολη* – легкодоступна жінка(легкий), *ζόρκια γκόμενα* – дуже гарна жінка, *η γριά κότα έχει το ζουμί* – стара діва з молодим чоловіком, *θείτσα* – доросла жінка, яка намагається здаватися молодшою(богиня), *καθρίν* – дурна жінка, *καινάρη* – кривонога та некрасива жінка, *κάνει την κύρια* – жінка, що намагається вдягатися та бути схожою на жінок з кращого суспільства, *κομπίνα* – шахрайка, *μπαγιάτικη μπουγάτσα* – стара жінка, *μπουρούχα* – некрасива жінка(пароплавний гудок), *νταλίκα* – чоловікоподібна жінка, *ξέκωλο* – приставуча жінка(бездонний), *παίζει ακόμα με τις κούκλες* – несерйозна жінка, *παρθένα* – чиста, цнотлива дівчина(діва), *πατάτα* – товста баба(картопля), *πατσούρια* – зморшкувата

стара, *πατὸ στεφάνι* – зраджувати чоловікові, *πέτρος* – непробивна жінка(камінь), *μένω (μπαίνω) στο ράφι* – стара діва.

Аналіз гендерно-маркованої лексики новогрецької та української мов довів, що, незважаючи на відмінні світоглядні установки українського та новогрецького соціуму, характеристики концепту *жінка* в обох мовах є спільними, а отже, такими, що номінуються принципово еквівалентними лексичними одиницями. Переважна кількість новогрецьких та українських відповідників демонструють повний або частковий збіг семантики, що дозволяє уникати “штучних”, не властивих мові перекладу трансформацій. Залучення до наукових розвідок “гендерно-маркованої” лексики, є перспективним для соціологічних і культурологічних гендерних досліджень, а порівняння їхньої реалізації кількома мовами – плідним для розвідок зіставної (порівняльної) семантики, теорії перекладу й інших суміжних галузей.

Висновки до 2 розділу

В останні роки спостерігається різноманітність методологічних підходів до вивчення лінгвокультурології, що призводить до різного розуміння її сутності і дискусій. Особливості лінгвокультурологічного аспекту в різних мовах і культурах, їх розбіжність, а також наслідки цих розбіжностей в міжкультурній комунікації також представляють значний інтерес для вчених. Отримані в ряді досліджень дані дозволяють зробити висновок, що сьогодні лінгвокультурологія у лінгвістиці займає особливо важливе місце. Комунікативна поведінка чоловіків і жінок розглядається з точки зору лінгвістики, щоб дослідити її різномаїття та краще пізнати глибину людських відносин, що відбуваються за допомогою мови.

Концепти у мові відіграють велике значення. Так, концепт *жінка* є культурним концептом, у якому відокремлюється образ, поняття, оцінка,

що дає право вважати фразеологізми та лексичні одиниці, які характеризують жінку одними із засобів образного втілення культурного концепту. Цей концепт містить, крім визначеності смислового змісту, когнітивної параметризації образних парадигм, ще й оцінно-характеристичні ознаки, що відображають ставлення до відображуваного об'єкта.

Щодо аналізу концепту жінка як лінгвокультурного явища, можна сказати, що цей концепт показано по-різному, залежно від категорій, у яких він зображується.

В даній роботі ми намагалися дослідити концепт жінка у фразеології та лексикології новогрецької мови. Ми освітили образ жінки з точки зору лінгвокультурології та проаналізували його значення у мові.

Що стосується концепту жінка у лексичних одиницях новогрецької мови, можна зробити висновки, що образ жінки має неоднозначний характер. З одного боку жінка описується негативно, особливо це можна побачити на прикладах мови комп'ютера, тому що сьогодні комп'ютерні технології є дуже розвинутими і так спостерігається перенесення побуту до електронної мови. З позитивної сторони концепт жінка у лексиці представлений у жіночій зовнішності, у її якостях матері, дружини, господині в домі.

Концепт *жінка* є культурним концептом, у якому виокремлюється образ, поняття, оцінка, що й дає право вважати метафору одним із засобів образного втілення культурного концепту.

Ми намагалися розкрити цей концепт на базі 10 образних парадигм - жінка - природа, жінка - архетипна природна стихія, жінка - тварина, жінка - птах, жінка - комаха, жінка - рослинний світ, жінка - артефакт, жінка - часове поняття, жінка - міфічна істота, жінка - абстрактне поняття.

Концепт *жінка* був проаналізований також як і мікроконцепт – зовнішні характеристики, біологічні характеристики, внутрішні та

соціальні характеристики. Зробивши порівняльну характеристику концепту *жінка*, можна зробити висновок, що найчастіше він відображується у мікроконцептах зовнішні та внутрішні характеристики, де також виступає у більш негативному забарвленні в обох мовах.

Завдяки кореляційному підходу ми мали змогу побачити наскільки самобутньою є новогрецька та українська мова. Порівнявши повні, неповні та нульові гендерні лексичні відповідності, ми дослідили, що найбільша кількість одиниць належить до категорії нульові лексичні відповідності. Це дає нам уяву про те, що кожна мова унікальна й неповторна у своєму роді.

З проведеного аналізу порівняння концепту *жінка* ми зробили висновок, що він постає більше у негативному, ніж позитивному забарвленні.

Це говорить про жіночу дискримінацію у суспільстві, тобто за допомогою мови ми бачимо ставлення людей, а це доводить наявність гендерного та лінгвокультурного компоненту у концепті *жінка*.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У роботі нами була зроблена спроба порівняти концепт *жінка* у новогрецькій та українській мовах як на базі гендеру, так і на лінгвокультурологічній основі.

Висвітлено основні теоретичні засади науки лінгвокультурології та розглянуто концепт *жінка* в українській та грецькій мовних картинах світ. З'ясовано, що фемінність у мові може характеризуватися у лінгвокультурології за допомогою різних одиниць, що яскраво репрезентують образ жінки.

Ми зробили спробу виявити теоретичні аспекти дослідження гендерних стереотипів у лінгвогендерології. Ми більш докладно розглянули поняття лінгвістичної гендерології, у якому фігурують поняття фемінності та маскулінності. Ми прослідкували такий феномен як гендерний стереотип та його втілення на когнітивному та мовному рівнях, що показало нам, що стереотип може містити як позитивні, так і негативні залежно від того, що саме мовець має на увазі.

У кожному соціумі присутня дискримінація за статтю в мові – мовний сексизм. Він показує ставлення мовців до людини через мову. Таким чином ми виявили, що мова не лише відбиває ставлення до жінок і чоловіків у суспільстві, а й здатна формувати наше уявлення про статі та наше ставлення до жінок.

Досліджуючи семантику і структуру метафори, ми дійшли до висновку, що її своєрідність полягає в її семантичній двоплановості, тобто у вставленні «двох змістових планів – конкретного, старого, звичного та нового, переносно-фігурального, що виступає як засіб художньої зображальності». Наявність двох планів значення метафори – переносного й мислимого при ньому прямого – зумовлюється одночасним зіставленням значення слова з двома далекими одне одному поняттями, пов'язаними між

собою третім, що має спільне з першим і другим; завдяки виявленню цього спільного формується психологічна основа метафори, якою визначається і характер спільного семантичного елемента.

Зв'язок метафори із символом дає можливість надати слову його зовсім інше прикрашене значення. Та, на прикладах української та новогрецької мов ми розглянули те, що метафора-символ охудожнює слово, показуючи нам його двобічне значення, збагачуючи його.

У дослідженні зроблено порівняльну характеристику концепту *жінка* у новогрецькій та українській мовах на основі 10 типізованих парадигм. Домінантною типізованою образною парадигмою і в українській, і в новогрецькій мовах є Жінка-тварина.

Також нами було досліджено чотири мікроконцепта (зовнішні, біологічні, внутрішні та соціальні характеристики), де показано зовнішність, вік, емоційний стан та інтелект жінки. Порівнюючи лексичні одиниці української та новогрецької мови, ми зробили висновок, що далеко не в кожному мікроконцепті можна знайти приклади в обох мовах. Це показує тот факт, що різні народи мислять і бачать світ по-різному.

Виявлено, що розбіжності у лексичних одиницях новогрецької та української мов полягають у культурному світобаченні народів. На прикладах було показано різницю у представленні концепту *жінка* в українській та новогрецькій мовах.

Кореляційний аналіз (кореляційний метод) – метод дослідження взаємозалежності ознак у генеральній сукупності, які є випадковими величинами з нормальним характером розподілу. У нашій роботі на основі цього аналізу ми продемонстрували розподіл новогрецької та української мов на категорії повні, неповні та нульові гендерні лексичні відповідності, та виявили, що більша кількість одиниць складає категорію нульових відповідностей, що показує, що кожна мва неповторна та яскрава, і тільки вона може достовірно показати свої реалії життя.

Найчастіше концепт *жінка* зображено негативно. Це, очевидно, показує, що ще й сьогодні у суспільстві присутня дискримінація жінок, що жінка зображується як другорядний член суспільства, вказується його патріархальність.

Отже, можна зробити висновок, що гендерна лінгвістика й лінгвокультурологія у різних мовах різнопланово та різнобічно розглядає концепти, багатство одиниць у мовах варіюється залежно від того, як людина сприймає навколишній світ і який вплив на неї має. Порівняння концепту *жінка*, представленого у лексичних та фразеологічних одиницях новогрецької та української мов з точки зору лінгвокультурології й надалі має підлягати ретельному дослідженню. Саме у цьому й вбачаємо перспективи подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова Ю. В. Регулятивний потенціал британських прислів'їв як засобів мовного втілення концептів ЧОЛОВІК та ЖІНКА : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови»; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Харків, 2007. 20 с.
2. Агеєва В. Жіночий простір: Феміністичний дискурс українського модернізму: Монографія. К.: Факт, 2003. 320 с.
3. Агеєва В. Філософія жіночого існування // Бовуар Сімона де. Друга стаття / Перекл. з французької Н.Воробйової, П.Воробйова, Я.Собко: В 2 т. К.: Основи, 1994. Т.1. С.5-21.
4. Адонина Л. В. Методика концептуального аналізу (на прикладі концепту ЖЕНЩИНА) // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Филология». 2001. Том 20 (59). №1. С. 272–282.
5. Айвазова С. К истории феминизма // Общественные науки и современность. М.: Наука, 1992. №6. С. 153-168.
6. Алиева А. Д. Актуалізація концепту ЖІНКА англійськими прислів'ями та приказками // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2010. № 8. С. 60–63.
7. Аминова А.А., Махмутова А.Н. Аксиологические особенности концепта «женщина» в русском, английском и татарском языках. // Сопоставительная филология и полилингвизм. Сб. науч. трудов, под ред. А.А. Аминовой, Н.А. Андромоновой. Казань, 2003. С. 19-26.
8. Андрущенко Ю.І. Концепт «жінка» у вимірах сучасних гуманітарних наук // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Сер. : Філологія. 2014. № 1107. Вип. 70. С. 54–59.

9. Артемова А.В. Эмотивно-оценочная объективация концепта «женщина» в семантике фразеологических единиц (на материале английской и русской фразеологии): Дис. канд. фи-лол. наук. Пятигорск, 2000. С. 177.
10. Барвіна Н.О. Концепт жінка в українській фразеології : культурні стереотипи. Лінгвістика. 2013. № 2 (29). С. 108–114.
11. Бахметьева И. А. Тематическая группа слов, обозначающих понятие «женщина» в английском языке: Автореф. дис. канд. филол. наук. Воронеж, 2003. 16 с.
12. Бельчиков О.В. Соціолінгвістика. М. : Правда, 2002. С. 325.
13. Березин Ф. М. История лингвистических учений. М., 1975. С. 31-63.
14. Богачевська-Хом'як М. Тендер навколо гендеру // Критика. 1998.№3. С.21-23.
15. Бондаренко О. С. Концепти «чоловік» і «жінка» в українській та англійській мовних картинах світу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство»; Кіровоградс. Держ. педаг. ун-т імені Володимира Винниченка. Донецьк, 2005. 20 с.
16. Бондаренко Л.Ю. Роль женщины: от прошлого к настоящему // Общественные науки и современность, 1996. №6. С. 163-170.
17. Брайдотти Р. Женские исследования и политики различия // Введение в гендерные исследования. Ч.II: Хрестоматия / Под ред. С.В.Жеребкина. Харьков: ХЦГИ, 2001; СПб.: Алетейя, 2001. С.13-22.
18. Брутян Г.А. Мовна картина світу та її роль у пізнанні / / Методологічні проблеми аналізу мови. Єреван: Вид-во Єреванського університету, 1976 .- С. 54-67.
19. Васина А.В. Гендерные стереотипы в анекдотах // Культура народов Причерноморья. 2004. № 49. Т.1. С. 121-124.

20. Вежбицкая А. Семантика, культура и познание : общечеловеческие понятия в культуроспецифичных контекстах // Thesis. 1993 Вып. 3. С. 185–206.

21. Великородных О. В. Специфика вербализации концепта «femme» («женщина») в художественной картине мира Ф. Саган в динамико-возрастной перспективе : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук ; спец. 10.02.05 «Романские языки»; Воронеж. госуд. архитектур.-строит. ун-т. Воронеж, 2007. 20 с.

22. Власова О.П. Стереотип «незаметной женщины» в современном культурном дискурсе Украины // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Філософія. 2011. №21. С. 49-52.

23. Волошина К.С. Фразеологізм як засіб концептуалізації гендерного аспекту мови // Актуальні проблеми сучасного мовлення та літературознавства: Матеріали VIII Конференції молодих вчених. К. : Наука, 2009. С. 81–86.

24. Вулф В. Жінки та розповідна література // Ї. Незалежний культурологічний часопис. 2000. №17. С.78-86.

25. Гидденс Э. Пол, патриархат и развитие капитализма // Социологические исследования. 1992. С. 139-140.

26. Говорун Т.В. Стереотипізація статі як дилема самопрезентації жінок і чоловіків // Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Серія Психологія. 2012. №6. С. 588.

27. Грабовська І.М. Українська сім'я як чинник утвердження ідей гендерної рівності в сучасному суспільстві // Українознавчий альманах. 2010. №4. С. 67-72

28. Дейк Т.А. Стратегії розуміння зв'язного тексту. Нове у лінгвістиці. К. : Флінт, 1988. С. 300.

29. Демура Г. В. Мовностилістичні засоби актуалізації образу жінки (на матеріалі української преси 30-50-х рр. ХХ століття) // Вісник

Житомирського державного університету. Філологічні науки. Випуск 57. 2011. С. 191–194.

30. Денисова Т. А. Репрезентация концептов «мужчина» и «женщина» в языковом сознании русского народа : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук ; спец. 10.02.01 «Русский язык»; Тамбовс. государ. ун-т имени Г. Р. Державина. Тамбов, 2006. 22 с

31. Довгар Ю.О. Практикум з гендерної психології. СПб. : Центрполіграф , 2003. 259 с.

32. Досимова М. Национальная специфика языковой объективации концепта женщина (на материале русского и казахского языков): автореф. дис. На соискание науч. степени канд. филол. наук. Воронеж : 2008. 23 с

33. Жайворонок В.В. Знаки української етнокультури : словник-довідник. К. : Довіра, 2006. С. 703.

34. Жеребкіна І. Феміністська теорія 90-х років: проблеми та парадокси репрезентації жіночої суб'єктивності // Філософська думка. 2000. №6. С.56-71.

35. Жеребкіна І. Філософія фемінізму як напрямок пост структуралістської філософії // Філософська думка. 1998. №2. С.98-119.

36. Каліна Я. Концепт жінка та стереотипні уявлення про її соціокультурну роль у німецькому побутовому анекдоті // Вісник Запорізького національного університету. 2009. № 2. С. 25–31.

37. Калугина Е. Н. Концепты «мужчина» и «женщина» в субстандарте русского и английского языков : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук ; спец. 10.02.19 «Теория языка»; Ставроп. государ. ун-т. Ставрополь, 2008. 25 с.

38. Калько В. В. Концепт «ЖІНКА» в українських пареміях // Вісник Черкаського університету [Текст] : [зб. наук. пр.] / [редкол. : А. І. Кузьмінський (голов. ред.) та ін.]. Черкаси : ЧНУ. Випуск 193. 2010. С. 84–90.

39. Карпенко Н. А. Вербалізація концепту жінка в дискурсі П. Загребельного: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.01 «Українська мова»; Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна. Х., 2012. 24 с.
40. Кісь О.Р. Жінка в традиційній українській культурі (друга половина ХІХ – початок ХХ ст.). Львів : Інститут народознавства НАНУ, 2008. 272 с.
41. Кириліна А.В. Гендер: лінгвістичні аспекти. М. : Просвітництво, 1999. С. 283.
42. Коои Г. Мужественность и женственность // Изменение положения женщины и семья. М.: Наука, 1977. С. 166-179.
43. Космеда Т. А. Лінгвоконцептологія: мікроконцептосфера святки в українському мовному просторі : монографія. Л. : ПАІС, 2010. С. 408.
44. Коцюба З.Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbsіальному просторі (від універсального до національного) : монографія. Львів : ДП «Видавничий дім «Укрпол», 2010. 472 с.
45. Крупка М. Гендерний дискурс у сучасній українській літературі // Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Зб. наук. праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. ІХ. Рівне: РДГУ, 2000. С.145-151.
46. Купцова Т.А. Архетипні основи гендерних стереотипів в традиційній українській філософії (історико-філософський аналіз) : дис. канд. філос. наук : 09.00.05. Дніпропетровськ, 2011. 223 с.
47. Логвиненко О. Між двома полюсами обертається думка Валерія Шевчука у книжці повістей “Жінка-змія” // Вітчизна. 2000. №1-2. С.150-152.
48. Малишевская Д. Ч. Базовые концепты культуры в свете гендерного подхода (на примере оппозиции “Мужчина / Женщина”) //

Фразеология в контексте культуры. М. : Школа “Языки русской культуры”, 1999. С. 180–184.

49. Марчук Л. М. Лексико-семантичне поле концептосфери «жінка» в аспекті гендерної парадигматики (на матеріалі інтимної лірики). Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка [Текст] : зб. за підсумками звіт. наук. конф. Викладачів, докторантів і аспірантів, 16-17 березня 2011 р. / Кам'янець –Поділ. ун-т ім. І. Огієнка. Вип. 10, Т.3. : [у 5 т.] / [редкол. : О. М. Завальнюк (голова) та ін.]. 2011. С. 143–144.

50. Маслова В. Лингвокультурология : учеб. пособие для студентов высших учеб. заведений. М. : Академия, 2001. 208 с.

51. Маслова Ю. П. Концептосфера гендерного дискурсу ЗМІ // Нова інформаційна ситуація та тенденції альтернативного розвитку ЗМК в Україні. Острог : Вид-во НаУ “Острозька академія”, 2012. С. 57–69.

52. Мацько Л. І. Стилїстика української мови : підручник; за ред. Л. І. Мацько. К. : Вища шк., 2003. 452 с.

53. Моїсеєва Г.В. Антропологічна лінгвістика: Концепти. Категорії. [під ред. Ю.М. Малиновича.]. М. : Иркутск, 2003. С. 251.

54. Мухутдинова Ф. Б. Концепт «Женщина» во французском языковом сознании: на материале афористики : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.05 «Романские языки»; Моск. государ. лингвист. ун-т. М., 2006. 24 с.

55. Оселедько К. Концепт «відьма» у романі Братів Капранових «Кобзар 2000» //Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства : зб. наук. праць / [ред. кол.] : В.В. Барчан [та ін.]. Ужгород : Говерла, 2011. Вип. 15. С. 199-201.

56. Павличко С. Фемінізм / Передм. Віри Агеєвої. К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2002. 322 с.

57. Потапенко Т.В. Основи теорії гендеру: Навчальний посібник [ред. колегія: В.П. Агєєва, Л.С. Кобелянська, М.М. Скорик]. К.: «К.І.С.», 2004. С. 536.
58. Пушкарьова Н.Л. Гендерні дослідження: народження, становлення, методи та перспективи у системі історичних наук // Жінчина. Гендер. Культура. М.: МЦГІ, 1999. С. 348.
59. Селіванова О. О. Міфологемна мотивація номінативних одиниць (на матеріалі української мови) // Мовознавство. 2006. №6. С. 41–51.
60. Семенова Д. В. Гендерный аспект концептуального анализа лексем «мужчина» и «женщина» (на материале фразеологии английского, русского и кабардинского языков) : автореф. дисс. на соискание учен. степни канд. филол. наук ; спец. 10.02.19 «Теория языка»; Кабардино-балкарский государ. ун-т им. Х. М. Бербекова. Нальчик, 2006. 25 с.
61. Словник іншомовних слів : тлумачення, словотворення та слововживання / за ред. С. Я. Єрмоленко ; худож.-оформлювач Б. П. Бублик. Х. : Фоліо, 2006. 623 с.
62. Соколова О. В. Существование пола на пределе: “нулевой пол” // Вестник Башкирского ун-та. 2008. Т. 13.3. С. 655–658.
63. Ставицька Л. О. Гендерні стереотипи в сучасній мовній свідомості (за даними асоціативного експерименту зі словами «жінка», «чоловік») // Наук. зап. Луганського нац. пед. ун-ту. Серія «Філологічні науки» : зб. наук. пр. [Поліетнічне середовище: культура, політика, освіта]. Луганськ, 2004. Вип.5. Т.3. С. 128–146.
64. Ставицька Л. О. Мова і стать // Критика. 2003. №6. С. 29–24.
65. Степанов Ю. С. Константы : Словарь русской культуры. Опыт исследования. М. : Школа «Языки русской культуры», 1997. 509 с.
66. Стернин И. А. Сучасна мовна ситуація й удосконалювання підготовки вчителів-словесників. Х. , 1996. С.16.

67. Стяжкіна О.В. «Радянська жінка» і «лірична героїня»: створення стереотипів в українській літературі 50-90-х років // Наукові праці НАУКМА. Історичні науки. 2001. Том X. С. 142-146
68. Сукаленко Т. Мікроконцепт «Внутрішні характеристики жінки» (за матеріалами асоціативного експерименту) // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2009. Вип. 46. Ч.І. С. 193–200.
69. Сукаленко Т.М. Метафоричне вираження концепту жінка в українській мові. К. : Правда, 2010. 239 с.
70. Тарасенко В.І. Гендер та мова. М.: Золоте сторіччя, 2005. 400 с.
71. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. М. : Языки русской культуры, 1996. 288 с.
72. Ужченко В.Д., Ужченко Д.В. Фразеологічний словник української мови. К.: Освіта, 1998. 224 с.
73. Філлмор Ч. «Теории среднего уровня» в современной лингвистике // Вопросы языкознания. 1996. №3. 387 с.
74. Філоненко С.О. Концепція особистості жінки в українській жіночій прозі 90-х років ХХ століття: Монографія. К., Ніжин: ТОВ «Видавництво «Аспект-Поліграф», 2006. 156 с.
75. Халеева І.І. Гендер як інтрига пізнання // Гендер як інтрига пізнання. Збірник статей. М. : Наука, 2000. С. 9–18.
76. Хрисанова С. Ф. Мужчины и женщины как две глобальные социальные общности // „Мужское” в современном обществе. М., 2003. С. 77–78.
77. Чейф У. Современные когнитивные подходы к семантике : сходства и различия в теориях и целях // Вопросы языкознания. 1996. №2. С. 10.
78. Чибишева О. А. Концепт «Женщина» в русской и английской фразеологии : (на материале предметных фразеологизмов, именующих

женщину) : автореф. дисс. на соискание учен. степени канд. филол. наук; Омск. гос. пед. ун-т. Челябинский государственный педагогический университет. Челябинск, 2005. 24 с.

79. Чорнодон М. І. Визначення гендерних концептів «ЖІНКА» та «ЧОЛОВІК» на сторінках сучасної періодики в Україні // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://www.nbuu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_sk/2012_3/files/SC312_23.pdf

80. Шахнюк А. З. Концепт «женщина» в белорусских и польских поговорках // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Філологія. 2010. Вип. 60. Частина 1. № 910. С. 119–124.

81. Юрченко О. С. Словник стійких народних порівнянь. Х. : Основа, 1993. 176 с.

82. Αν η γυναίκα ήταν υπολογιστής ... (έχει και για άντρες μην χαίρεστε) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://treloplanitis.blogspot.com/2012/02/dial-up.html>

83. Χαρακτηρισμοί γυναικών [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://gogo.pblogs.gr/2007/08/95394.html>

84. Οι 7 τύποι γυναικών που δεν αρέσουν στους άντρες! [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.ourlife.gr/permalink/12715.html>

85. Βλαχόπουλος Σ. Λεξικό των ιδιοτισμών της Νέας Ελληνικής. Α. : Κλειδαριθμός, 2007. 378 σ.

86. Ιορδανίδου Α. Τα ρήματα της νέας ελληνικής. Π. : Πατάκη, 1996. 390 σ.

87. Ιωαννίδου Α. Ρώσοελληνικό λεξικό. Μ. : Ρωσική γλώσσα, 1983. 807 σ.

88. Μακρόδημος Ν. Λεξικό της Αργκό. Δ. : Δρόμων, 2007. 300 σ.

89. Μπαμπινιώτης Γ. Ετυμολογικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας / : Πολιτισμός και παραδόσεις, 2009. 1964 σ.

90. Νατσούλη Τ. Λέξεις και φράσεις, παροιμιώδεις. Μ. : Αστέριας, 2007. 749 σ.

91. Πατρούνοβα Ο. Σύντομο έλληνο-ρωσικό λεξικό. Ε. : Ρωσική γλώσσα, 2007. 250 σ.
92. Τσορώνη-Γεωργιάδη Γ. Γιατί το λέμε έτσι. Α. : Ωριων, 2007. 506 σ.
93. Χόρικωφ Ι. Ελληνορωσικό λεξικό. Μ. : Πολιτισμός και παραδόσεις , 1993. 853 σ.

ДОДАТОК А

**Короткий словник лексичних та фразеологічних одиниць на
позначення жінки новогрецької мови**

У поданому нижче короткому словнику наведені приклади лексичних та фразеологічних одиниць новогрецької мови, що означають різні характеристики концепту *жінка*. Якщо новогрецькі еквіваленти повністю співпадають зі значенням українських – вони даються зі знаком =, якщо значення співпадає лише частково – аналоги показані зі знаком ≈. Для безеквівалентних одиниць подається лише їхнє тлумачення.

Αβανιάρα ≈ пліткарка;

Άβγαλτη – нервозна баба;

Αγαθομούνα – наївна дівчина;

Αερίκό = вітерець;

Αισθενές(ωραίο)φύλο – слабка, прекрасна стать;

Ακρόπολη – стара жінка;

Αλειμένη και πασαλειμμένη γυναίκα – занадто нафарбована жінка;

Αλεξίπτωτο = загадка;

Άλογο – вразлива жінка;

Αλόγα = лошиця;

Αλόγατο ≈ королева;

Αντρογυναίκα = чоловікоподібна жінка;

Απ' έξω κούκλα και από μέσα πανούκλα – гарна жінка, що має поганий характер;

Απονοικοκυρά = погана господиня;

Αξεστάχουαστη – ще несформована дівчина-підліток;

Άξια γυναίκα = хороша дружина;

Αρχοντογυναίκα – імпозантна жінка;

Αστέρι = зірка;

Αφροπλάσμενη = прекрасне створіння;

- Αυτή βλεφαρίζει – кокетлива жінка;
 Αυτή είναι γλάστρα – вродлива жінка;
 Αυτή η γυναίκα έχει ψυχή ≈ душа;
 Αχώνευτη – нестерпна жінка;
 Βλάκας μέ περικεφαλαία – неосвічена жінка;
 Βουβάλα – товста та неохайна жінка;
 Γαλιάνδρα = щебетуха;
 Γαμιόλα – зла жінка;
 Γεροντοκόρη = стара діва;
 Γιούπι γιαγιά ≈ бабка-ягідка;
 Γκόμενα – Μόρνος – холодна жінка;
 Γκρινιάρια – сварлива баба;
 Γλωσσοκοπάνια = пліткарка;
 Γυναίκα antivirus – жінка, яка приходить після Γυναίκα VIRUS;
 Γυναίκα BACKUP – жінка, що тікає у важливий момент;
 Γυναίκα βασίλισσα = цариця;
 Γυναίκα E-MAIL – говірлива жінка;
 Γυναίκα GOOGLE – жінка, що не відходить від свого чоловіка,
 постійно знаходиться поруч;
 Γυναίκα HARD-DISK – злопам'ятна жінка;
 Γυναίκα-μέγαιρα = мегера;
 Γυναίκα MOUSE – жінка, що не буде працювати доки її не вдарять;
 Γυναίκα MULTIMEDIA – жінка, яка завжди гарно виглядає;
 Γυναίκα SERVER – завжди зайнята жінка;
 Γυναίκα trojan – дволика жінка;
 Γυναίκα VIRUS – жінка, що несе з собою тільки погані речі;
 Γυναίκα WINDOWS – жінка, що погано працює;
 Γυναικόμορφο τέρας = відьμα;
 Γυναικουλίστικα πράματα – жінка, яка розповсюджує плітки;

- Γύναιο – нестерпна жінка;
 Γυρίστρια = занадто енергійна та клопітка жінка;
 Δελεαστική γυναίκα – зваблива жінка;
 Δεσμευμένη – заміжня жінка;
 Δεύτερα φύση – жіноча стать;
 Διαβόλισσα = чортиця;
 Είναι στην ώρα της – жінка, що незабаром народжуватиме;
 Εργατικιά – працююча жінка;
 Εύκολη – легкодоступна жінка;
 Εφόρεσε τον ουρανό με άστρα ≈ новорічна ялинка;
 Ζαργάνα – струнка та тендітна жінка;
 Ζόρκια γκόμενα – дуже гарна жінка;
 Ζούζουλο = дівчина, що не може всидіти на місці;
 Η γριά κότα έχει το ζουμί – стара діва з молодим чоловіком;
 Θεά = богиня;
 Θείτσα – доросла жінка, яка намагається здаватися молодшою;
 Θηλικό του διαβόλου = хитра жінка;
 Καθρίν – дурна жінка;
 Καμωματού – весела жінка, що слідкує за своєю зовнішністю;
 Καινάρη – кривонога та некрасива жінка;
 Κάνει ότι της δόξει ≈ норовлива жінка;
 Κάνει την κύρια – жінка, що намагається вдягатися та бути схожою на жінок з кращого суспільства;
 Καπακλήδικο μουνί – дуже приваблива жінка;
 Καρακάξα = сорока;
 Καργιόλα ≈ гадюка;
 Κάρο με πατάτες – дуже погана, аморальна жінка;
 Καφεκούτι = стара жінка;
 Κατιμάς = селючка;

Κατίνα – пліткарка;
 Κατσίκα – нахаба; \approx відьма;
 Κιμπάρισα – гарна, висока, струнка жінка;
 Κοκέτα = кокетка;
 Κομπίνα – шахрайка;
 Κοπέλια – дівчина без моральних цінностей;
 Κότα \approx квочка;
 Κούκλα = кукла;
 Κουκουβάγια = самотня жінка;
 Κουνέλα – плодovита жінка;
 Κουνίστρα = вертихвістка;
 Κουφέτο = гарна дівчина;
 Κροταλίας – змія підколодна;
 Κυπαρίσσι \approx берізка;
 Κόμματος – дуже гарна та висока жінка;
 Λάμια – відьма;
 Λατέρνα φoρτωμένη \approx розмальована жінка, багато косметики;
 Λούτα – неохайна жінка;
 Λυγερή – струнка жінка;
 Μαμούρα – погана жінка;
 Μένω (μπαίνω) στο ράφι = стара діва;
 Μουνάρα – жінка з вродою та жіночістю;
 Μπαγιάτικη μπουγάτσα – стара жінка;
 Μπάζο – погана жінка;
 Μπατίρω – іронічна назва бідної дівчини;
 Μπουρούχα – некрасива жінка;
 Μωρό – вродлива жінка;
 Νταλικά – чоловікоподібна жінка;
 Ξανθιά = дурна жінка, що не розуміє з першого разу;

- Ξέκωλο – приставуча жінка;
 Παίζει ακόμα με τις κούκλες – несерйозна жінка;
 Παρθένα – чиста, цнотлива дівчина;
 Πατάτα – товста баба;
 Πατόζα = дуже товста жінка;
 Πατσαβούρα – погана, обридла жінка;
 Парτσακλό – дурна провокаційна дівчина;
 Πατσόγρια – зморшкувата стара;
 Πατσούρα – жінка у віці;
 Πατώ στεφάνι – зраджувати чоловікові;
 Πέτρος – непробивна жінка;
 Перσινά ξινά σταφίλια ≈ згадала бабуся як була дівчиною;
 Πιπίни – молода і вродлива дівчина;
 Πουτσαρίνα – чоловікоподібна жінка;
 Προβατίνα = безглузда жінка;
 Ρουφιάνα – жінка з поганим характером;
 Ρωγίτσα ≈ жінка-ягідка;
 Σαβούρα – негарна жінка;
 Σαλούφα – некрасива дівчина;
 Σαύρα – нецікава жінка;
 Στρίγγλα = відьма, мігера;
 Σπασικλάκι = зубрило;
 Σπατάλι – марнотратна жінка;
 Σωστή ή γυναίκα με τα ουλά ≈ справжня жінка;
 Τα έχει τα χρονάκια της – жінка у віці;
 Τεκνατζού – стара жінка, якій подобаються молоді хлопці;
 Τόφαλος – жінка з формами;
 Τρόμη ≈ жінка-гроза;
 Τσικνίδα ≈ язва;

Τσόλι – νικчемна жінка;

Τύπισσα – стильна жінка;

Φακλάνα = товста жінка, з великим животом;

Φίδι κολοβό = зміюκα;

Φλυάρει σαν καρακάξα – жінка, що багато розмовляє;

Φυλάει το βρακί της μα πουλάει το σαρκί της – лицемірνα та дволика жінка;

Φυσιολογική – природня жінка;

Φώκια ≈ корова;

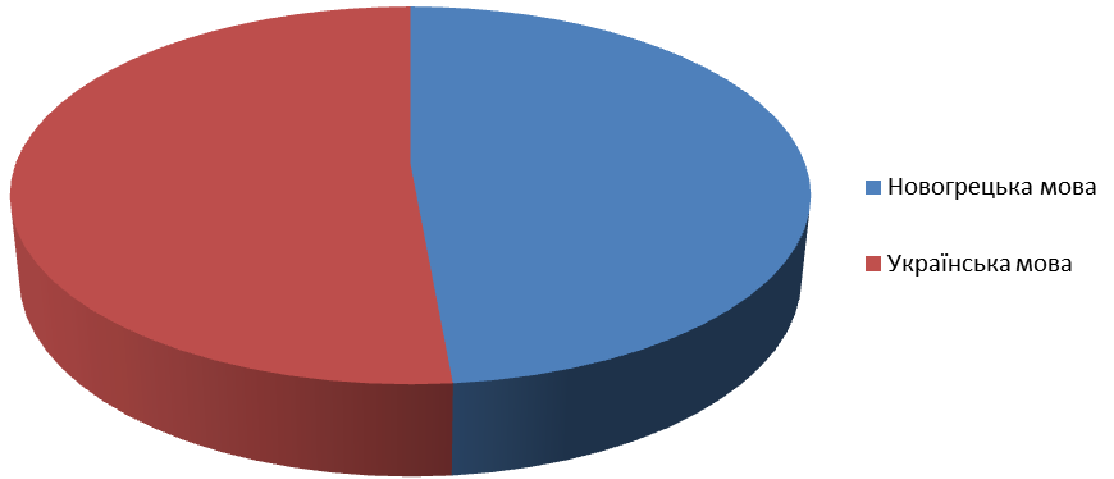
Χαμηλοθόρα = скромна жінка;

Ψιψινέλ – кокетлива та грайлива жінка;

Ψωνιάρα = шопоголік.

ДОДАТОК Б

Типізовані парадигми

Мікроконцепти характеристик концепту *жінка*

